

ЛЕГЕНДЕ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА

Александар Дероко

*Универзитет у Београду
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“
у Београду*

*Леџенде Београдског
универзитетa*

*Александар Дероко
1894–1988*

Каталог изложбе

БЕОГРАД
2004

слика на корици
Аушопорирей, 1977.
темпера, 470 × 320 мм
из збирке САНУ, инв. бр. 869

ЛЕГЕНДЕ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА дугорочни је циклус изложби и разговора у оквиру кога Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду жели да представи оне професоре са нашег најстаријег универзитета који нису више међу живима, а својом професионалном и ванпрофесионалном биографијом су обогатили духовни живот нашег народа.

У одабирању личности које се представљају, наш концепт првенствено подразумева обрнуту хронологију, како би предавачи или учесници у разговору могли да буду савременици: студенти, пријатељи, колеге. Они би живим сећањем, из различитих углова, осветлили одређену личност. Наравно, говориће се и о професорима за које се подаци налазе у архивама, споменицама, историјама културе или науке – у колективном памћењу академске и шире јавности. Представићемо оне који су нашу науку учинили светски признатом или је обогатили европским достигнућима, оне који су пунили своје слушаонице студентима свих факултета, оне који су предавали широм света, оне чија је животна прича у неком смислу била ванстандардна.

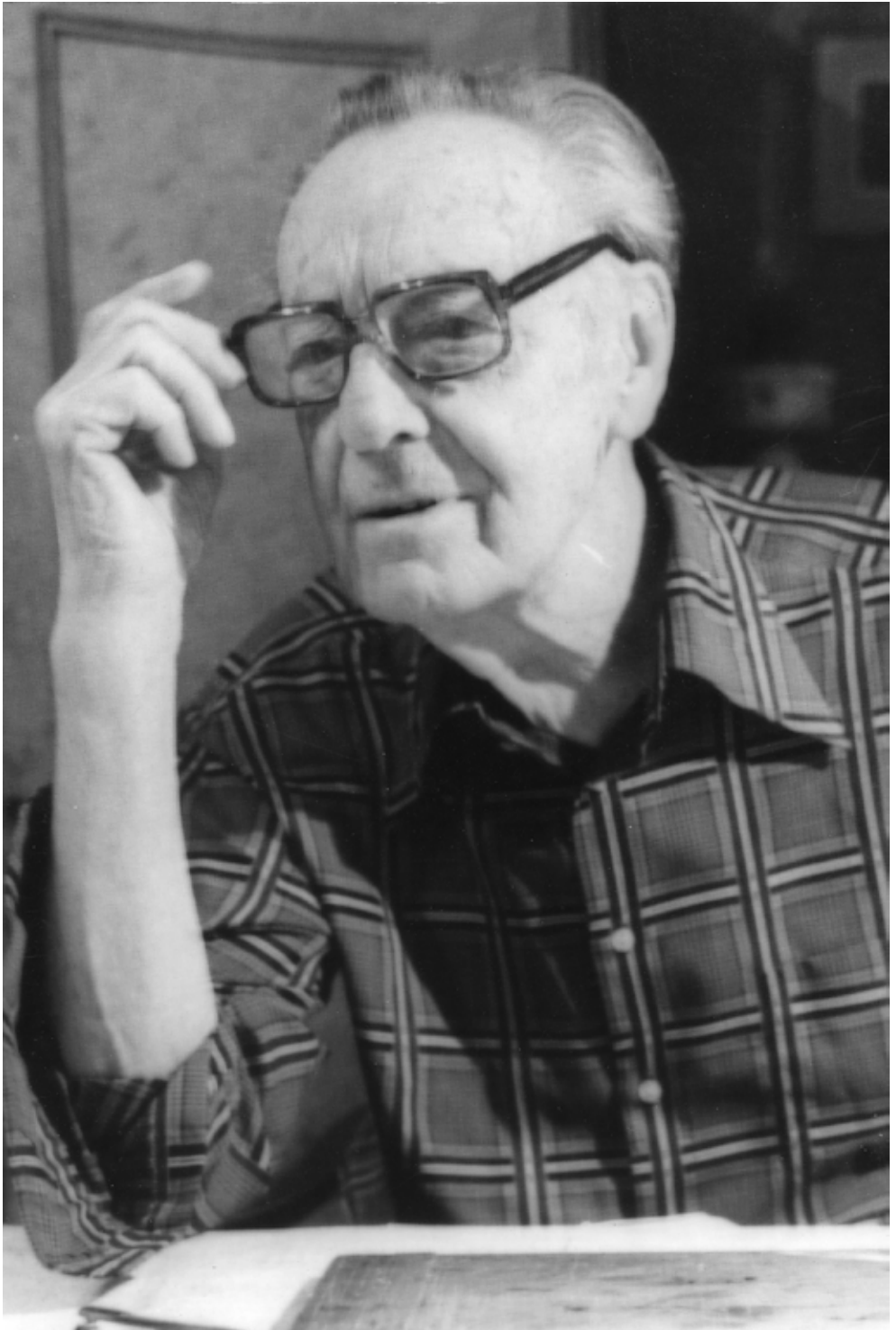
Изложбе на свој начин, визуелно, илуструју живот и рад одабране личности преко књига, фотографија, преписке или рукописне заоставштине из фондова првенствено наше Библиотеке и чине подлогу за даља вербална осликавања.

Каталози који прате изложбе треба да буду писани траг о њиховом одржавању и нека врста дестилованог пресека кроз животни и радни пут одабране личности.

Предавања нису замишљена као сува и строго академска валоризација научног доприноса наших угледних професора, већ пре свега као топло, људско присећање најквалификованијих и најближих сарадника и пријатеља. Њихове личне успомене на контакте са *легендама* унеће у представљање онај жељени, присни тон.

Критеријум за избор личности биће диктиран важећим ставовима научне јавности, квалитетом грађе коју на изложби можемо да презентирамо и свакако, незаобилазним личним наклоностима, које су, упркос жељи за објективношћу, подложне свакој врсти критике.

Намера организатора јесте да се на сваке две године излагања штампају у Зборнику који би носио наслов овог циклуса и да се тако поступно испише једна, чини се, најзначајнија страница историје Универзитета – историја његових стваралаца. Прва таква публикација изашла би 2005. године у години када се слави сто година постојања Универзитета у Београду под овим именом.

АЛЕКСАНДАР ДЕРОКО (1894–1988)

Већина нас, бивших студената архитектуре, упознала је професора Дерока и пре него што смо га видели. Његови карактеристични записи о народном стваралаштву у земљи, на великим таблама уверљиво су пропагирале да „нису архитектура само Партенон и Аја Софија. И много примитивнији облици заслужују да се на њих обрати пажња и то не само са функционалне и конструктивне стране, већ и са естетске“. Гледајући нас са зидова ходника по којима смо се често и без нарочитог циља кретали у мноштву и сивилу, ови белези нису могли остати непримећени. Отварали су један вид ствари чије смо тајне покушавали докучити. „Нису димензије и богатство критеријуми за вредности у уметности а најмање мерило за интересантност архитектуре“. Тако су почела наша дружења упркос разлици у годинама.

Поред званичних и обавезних чинова признања изречених професору Дероку, његовом доприносу општој култури земље, остао је недоречен и однос његове личности са другима; управо то што се дешавало у педагошкој делатности оставило је дубоке трагове на све његове ђаке и савременике. Више од тридесет и осам година рада на Архитектонском факултету у Београду дају довољне доказе о значају његовог основног занимања – професора – и једног међу првим историчарима средњовековне и народне архитектуре у Србији.

Споразумевање у специфичним условима факултета – примопредаје знања – неконвенционално је спроводио, постајући истовремено поштовани професор и пријатељ. Овакав однос је био резултат изграђивања заједничтва уз пуно поштовање слободе личних кретања духа. Извесна скепса према доктринарности неких истина, што их је време наносило, исказана из немира сопствених сумњи и великог животног искуства, а без изражавања ауторитета *ex cathedra*, временом је добијало снагу; она се памтила. Тако је он и материју историје уметности спуштајући се у све њене видове, од духа до технике, откривао у свим димензијама; било је то ново гледање, живо и неоптерећено претпоставкама чије су границе увек променљиве. Укус личног стваралаштва и подозрења рађао је респект и могућност продирања у тајне „заната“ уметности, а то је боље до ико до њега знао професор Дероко.

Потребно је забележити да је он већ 1929. у једном краћем осврту у часопису „Рашка“ 20–22 под насловом *Златно доба старе српске архитек-*

шуре објаснио суштину њеног двоструког развоја: у првом периоду изражене потребе за унутарњом просторношћу „Ту су још трагови великих византијских принципа“ и другог периода, „све више неговања ефеката спољашности на штету оног првог“ (унутарњег простора). Овај органски закључак ништа мање није вредан од изнетих становишта Бруна Зевија у својој књизи *Архитектура као простор/Како гледати архитектуру* а настао 1957. Истовремено то је и добра поука свима који се данас баве грађењем многих, свакојаких цркава у Србији.

Радна соба професора на факултету, његов кабинет, није била радионица, место експеримента. За то су потребни мир и концентрација. Ту смо се –покретачи свезака *Црчежа* – ми млађи наставници и професор једном недељно састајали и тако је настала та племенита побуда дружења кроз рад (1956) где „само искрена уметност оправдава своје постојање“. У нешто оштријем тону ту се могло чути да су „недопуштени сиромаштво духа и блефирење; да један акорд може сам за себе да буде вредност а ти цртежи немају других претензија него да буду таквих неколико акорда“. Његов цртеж је довољно аутентичан – то је природа о којој се говори – али је пре свега и део сопственог доживљаја. Јер немирна линија је поглед сликара на околни свет – у природи све је у дрхтају и нема оштро оцртаних облика; само реалистичко или доктринарно ограничен појединач вид природу као моделе геометријских тела. Незаобилазна ту је и вредност, степен опште и ликовне културе, те свако опонашање цртежа маистра Дерока је видно и увек неуспело.

Велики трагач за истинама живљења није мимоишао ни архитектуру сељачке куће за коју га је заинтересовао својим написима Сретен Вукосављевић а према сопственим речима „покушао сам да постанем његов следбеник“. Већ 1935. он води предмет Народна архитектура и од тада богати нашу културну јавност својим специфичним цртежима и текстовима на чијој јасности могу многи да се уче.

Мноштво прилога, конгресних саопштења и књига великог формата показују како се једном племенитом позиву ваља посветити, некада и на рачун својих постојећих а недовољно исказаних идеја градитеља. У његовој градитељској пракси запажамо орнаменталне записе, почев од 1927. на кући пуковника Елезовића у Његошевој 27 – само инспирисане традицијом али су и део његовог сликарског, цртачког умећа; свако препознавање модела прошлости завршава у објашњењу његовог личног доживљаја – дакле, без директног подражавања, то је плод његове фантазије за одређено место. Неразумевање ових специфичних односа елемената у целини доводи до исхитрених оцена да се професор Дероко спорадично бавио грађењем. Истина он није био „произвођач“ планова и кућа, као што је то данас обичај, али су неке његове грађевине заслужиле много боље место у описивањима архитектуре у Србији. Поједине спадају у успела предвиђања времена која ће тек наступити.

Зграда Богословског факултета у Београду је класично угаоно решење, са два правца пружања и сучељавања под правим углом практиковано у свим раздобљима архитектуре све до данас. Она је кубичним масама наглашеног сукоба двају праваца (без академске куполе) изграђена и срачуната на деловање вредности праве природе употребљеног материјала; тим својим изгледом као да наговештава будућа гледишта „новог брутализма“.

Низ цркава – пројекти или градње – инспирисане здањима раних периода наше архитектуре, указују на вредности избора и упирања ка моделима снажне, изразите просторности (складног унутарњег простора), али лишене тражења спољних ефеката у пирамидалним нарастањима

Човек и пас спавају, 1940.
туш, оловка, 270 × 335 мм
из збирке САНУ, инв. бр. 926

– то су црква у Сарајеву (1935), нацрт за сеоску цркву (1930) или у Белом Манастиру (1939). Истом снагом свог унутарњег доживљаја мирећи то и са захтевима поручилаца професор Дероко је изградио низ надгробних обележја чија се вредност показује у једноставности композиције и потпуном коришћењу вредности употребљеног материјала, у његовом природном стању при изради орнаменталних апликација.

Врхунац ових градитељских врлина достиже маестро Дероко грађењем куће свога оца на Дедињу коју глуво доба за вредности, допушта да буде изгубљено за увек. Грађена 1936. са дословним поступцима народног мајстора (без виска) била је експеримент који далеко прелази сва наша искуства. Појаву таквих идеја свет бележи од шездесетих година XX века; слични поступци у Југославији нису се одмакли даље од имитација или делимичних успеха неких појединаца. Професор Дероко овде је демонстрирао путеве трагања ка суштинама народног градитељства, на супрот неспретном понављању и спајању фрагмената форми. Истовремено читав поступак у овој градњи означио је и нову улогу архитекте – он је део тима који доноси одлуку а не он сам. Стога с правом можемо, како је то већ закључено, да поновимо да је ова зграда „епицентар његових открића“.

Велики професори се памте и годинама се у сопственим испитивањима обраћамо тим сећањима. Са задовољством уживамо, као некада, тако и данас у јасној конструкцији мисли, беспрекорном језику, без помагала и позајмица туђих израза, протканим анегдотом активног савременика и увек саопштена као резултат најширег осматрања. Ова кратка и брита саопштења допуњена цртежом била су блиска и умна, како онда некадашњим почетницима тако и данас.

Хиландар, 1984.
туш и оловка, 440 × 538 мм
из збирке САНУ, инв.бр. 946

Сл. Дероко

Ово је једна од драгоцених сигнатура наше културе. Њом су сигниране многе капиталне странице наше науке и уметности. Тај симбол разигра-них, набреклих волута потписује небројене странице књига и научних радова цртежа, слика, и свакако архитектонских пројеката, једног од великана српске културе друге половине XX века.

Иза ове синтете стоји: Александар Дероко, архитекта, професор универзитета и академик Српске академије наука и уметности. И крајње аматерска графологија ће са лакоћом утврдити да она потиче од импулсивне личности, од знатижељника и немирника, од прегатоца и ствараоца. А то су заиста и муке и врлине нашег великог научника и уметника са којима је он проводио и живео један необично богат и пун живот.

Само таква личност могла је да се понесе истовремено са празнином историје, са затрпаним благом беспућа, са неимарским лутањима, и да нашој култури остави читаву једну ризницу открића, докумената, забележја, пописа, премера, цртежа, фотоса, објашњења и научних судова. Један човек, само један човек свом народу је предао толико историјске грађе колико временом не учине читаве институционализоване екипе истраживача. Јер Дероко је радио спонтано, снагом талента и љубављу за уметност, без задужења, без „поруцбине“, без утрке са хонорарима, без експлоатисаних сарадника из свог кабинета, без чаршијског распореда.

Када данас потражите библиотечке картице које се односе на нашу средњевековну уметност, народну архитектуру и мануелно народно стваралаштво, дочекаће вас Дероко са следећим књигама: „Народно неимарство – село“, „Народно неимарство- варош“, „Средњевековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији“, „Монументална и декоративна архитектура у средњевековној Србији“, „Споменици архитектуре IX–XVIII века у Југославији“, „Фолклорна архитектура у Југославији“, „Са старим неимарима“, „Народно неимарство“, „Средњевековни градови на Дунаву“. Ово никако није његов целокупан опус, ово је само један његов део. Набројали смо већи број наслова, више него што је уобичајено, не због тога да би се сагледао квантитет, већ због уверења да је сваки наслов читаво мало објашњење, сажети садржај обрађиваних тема.

У новије време у свету, а и код нас, је не ретка пракса да се приличан број књига из уметности врло лако прави. Прави, а не пише како је гово-

рио Добровић. Довољно је сачинити сасвим мали текст и склопити га са бројним илустрацијама и позајмљеним фотографијама, све зачини-ти шареним бојама и тако лако доћи чак и до луксузних публикација. Дерокове књиге су у свему изван конвенционалних издања. То су пре свега велики формати какве издаје САН-у, пуни бројне документације изнете на један врло убедљив и особен начин. Све његове књиге својим инкунабулским графизмом одмах откривају аутора, показују да је архитекта, историчар, врсан цртач и писац-ерудита. Те књиге није требало само написати. Написати то је било последњи и најконфрмнији део посла. А оно пре тога, то је оно у шта су уграђене деченије страсти и рада.

Много пре но што је Корбизије прошао преко Балкана и изрекао познату флоскулу „il faut toucher“, Дероко је био на терену у додиру са свим што гради историју наше средњевековне архитектуре, што сачињава наше аутентично народно неимарство. А да тамо стигне, у првој половини прошлог века, морало се упутити прашњавим путевима у девичанство непрохода, морало се ићи на коњима, за магарцима и козама, морало се загазити у бестрагију у змијска гнезда, непут и мук. И онда са ретком камером одсећи део неба и рушевину града, снимити заклон изненађе-ног горштака, не бити сигуран у поузданост технике па узети папир и багателну писаљку па: цртати, цртати, мерити, записивати, приказивати и донети у сефове науке огроман инвентар народног блага. Донети све тврђаве и градове што се начичкаше по брдима Србије, Црне Горе, Македоније, Босне и Херцеговине, тврђаве уз воде, уз реке, куле и дворце, манастире и конаке, колибе и кућерке, куће и укућја. А затим њихове градитељске разломке: грађење кровова, зидање зидова, дунђерске тајне, народне конструкције, типове врата, прозора, димњака, доксите, степенице, плотове и капије. Најзад донети сакралну архитектуру величанствену и монументалну, све њене стилове и ликовна разгласја, начин грађења, осликавање зидова, резбарење, открити скулптуру, камену орнаментику, фамозне розете, глинене лонце. Па поред свега и етнологско богатство покретних ствари које бејаху уграђиване или постављане по овим грађевинама.

Цео овај Дероков рад је изванредно систематизован. Ту су уједначене размере да би се обезбедила директна компаративност, редукција секундарног која подвлачи битност стилског обележја. Ту су исти формати прегледне класификације и спонтанитет једне руке. Многе ствари које су забележене и објашњене у Дероковим књигама изречене су на предавањима, на факултетима и другим јавним трибинама. А и та усмена реч је увек била хитра и бритка, сочно зачињена аргоом простора о коме се радило тако да је лако и пријемчиво наилазила на пуне резонанце аудиторијума.

Бавећи се годинама овако напорним и комплексним послом Дероко је налазио времена за бављење са уметницима и уметношћу разних области, а остајало му је и времена за слику и цртеж које је годинама са пуним пажњом неговао.

Један део тих цртежа сачуван је у књизи „Цртежи“ коју је поводом Дерокове седамдесетогодишњице живота издао Београдски архитектонски факултет. Тај књижурак не тако мали и безначајан, сем бриљантних цртежа који су једри и лаки, безмало осликава његов дуг и богат живот. Књига почиње аутопортретом из 1923. године, наставља визијом Београда, бележи Растка Петровића, пријатеља и блиског друга, црта Бижело Поље, аласе на Сави, тестераше, бележи почетак рата 1941. године вешањем родољуба на Теразијама са сигнатуром од 17.8.1941, приказује стрељање окупатора, Бањички логор, сцене из логорског живота, крај

рата, путовања изван земље, париске мостове, минхенске пивнице, медитеранске градове. Ти цртежи домијевске документарности откривају Дерокове преокупације, објашњавају га изван рада, установљавајући један својеврсни *curriculum vitae* једног узорног постојања.

Дероко је пројектовао и изградио велики број грађевина између којих су најзначајније: Кућа пуковника Елезовића у Његошевој улици, Интернат Богословског факултета, Светосавски храм на Врачару (коаутор Б. Несторовић) у Београду, као и Православна црква у Сарајеву, Конак у манастиру Жичи и Спомен-кула на Газиместану.

Губи се полако тип старих дивова наше културе који су као Дероко радили истрајно, непрекидно, деценијама копали својим сопственим прстима, одрицали се, себе мучили, стизали свуда и све своје знање, сазнање и умење предавали књигама, младима, народу. Трајаће као див Дероко. Дероко је са свим овим што смо описали изградио монументалну грађевину наше културе, саздану од врло различитих материјала: љубави, истрајности, ума и цигле.

Арх.гр Михајло Мишировић
проф. универзитета

Сликач пред панорамом Београда
туш, оловка, бели коректор
454 × 371 мм
из збирке САНУ, инв. бр. 936

УМЕТНОСТ ЈЕ НАЈПЛЕМЕНИТИЈЕ УЗБУЂЕЊЕ

Дероко – дозволићете да га помињем само презименом, онако баш као што га је ословљавао и Растко (Петровић) у својој чувеној књизи путописа *Африка* (1930) – говорио је и писао, повоздан у маркантним и живим гестовима, никада не надгласавајући оне с којима је разговарао. Окренут актуелном, и делотворном тренутку, он је, ипак једнако ослушкивао, у себи, и властите сроднике по духу, једино физички одсутне, а заправо *нейодериве* у сећању и времену.

Посвећен пре свега другима и, уопште, свему што је изазовно и необично, Дероко је, мимо своје основне вокације градитеља и историчара уметности, и у најранијој младости баш као и дубокој, само по броју година старости, живео животом уметника и истинског космополите. У тај помало „авантуристички“ стил живљења и поимања света спадају сви они његови дечачки београдски мангуплуци, пасионирано бављење авијатиком, спортовима на води и сувом, путовања по брдовитим јужним српским земљама, одлазак на Солунски фронт, а пре тога на школовање за војног пилота негде у Француској; дружење са уметницима од нерва као што су Растко и Сава Шумановић, сарадња с њима и учешће у опремању њихових изложби и књига.

У зрелом свом добу Дероко ће постати један од највећих наших мирских Хиландараца, походећи славну лавру на Светој Гори три пута, документујући та своја ходочашћа цртежима и фотографијама али и путописним текстовима; приређиваће тада изложбе („у хуманитарне сврхе“) бележиће понешто из својих сећања (на тражење редакција новина и часописа), „основаће“, са супругом Иванком, у њиховом стану на Топличиним венцу 6, незванични салон, отворен око поднева средом и суботом за старе и новопридошле пријатеље и знатижељнике; најзад, постараће се, колико је то од њега зависило, да се, 1986. године, из Америке пренесу кости, још 1949. године преминулог пријатеља Растка Петровића, све до тада остављеног на милост и немилост туђини и забораву.

Када ме је, 1981. године, уредник часописа Градина замолио да начиним разговор напакон и с једном личношћу с наших страна (дотог сам објављивао разговоре само с иностраним писцима), инстинктивно сам одабрао управо Дерока. Али, као што рекох, и иза и свуд унаоколо тада већ осамдесетшестогодишњег професора некадашње Више техничке школе (Архитектонског факултета) у пензији, академика и архитектке (заједно

с Б. Несторовићем) храма Светог Саве на Врачару, падале су дугачке и златне незалазне светлости на прохујале векове и деценије нашег духовног постојања, на чворне тачке којима бесмо скопчани с древним културама, зидањима и рушењима свега што је у вези с историјом, лепотом, смислом ...

Дероко је у младости обилазио најзначајније, али и оне најзабитије наше средњовековне манастире, касније се деценијама бавећи њиховим очувањем, духовном и, буквално физичком њиховом обновом и заштитом. Уз то, изучавао је старе српске градске и сеоске куће, подизао меморијалне некрополе на Газиместану, у Мостару и на сарајевском Кошеву, конаке манастирске и богословске интернате...

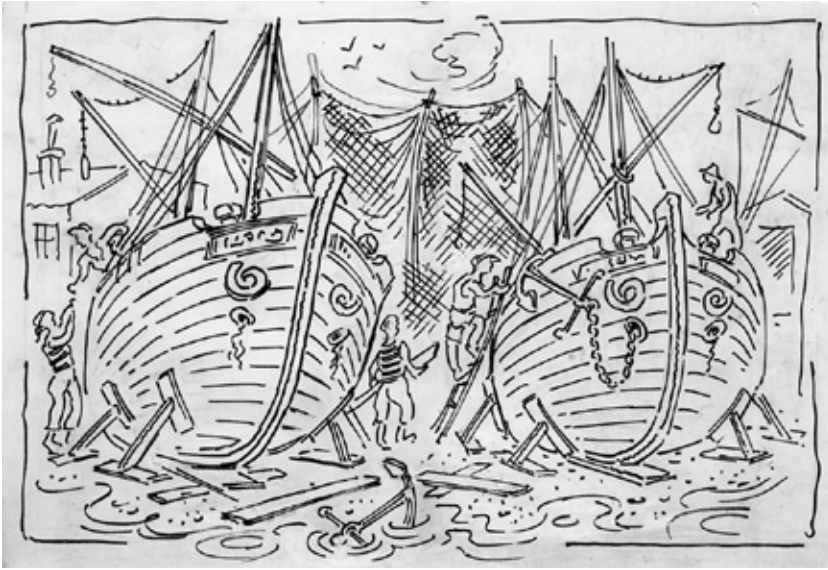
Највеће Дероково богатство су ипак сва она његова породична и лична познанства и дружења с људима, како с анонимним његовим Београђанима, Паризлијама, борцима с фронтова у Првом светском рату или бањичким таоцима у Другом, тако и с оним најмаркантнијим блиским му савременицима, као што су рођаци Јован Ђорђевић и Стеван Сремац, затим већ помињани наши авангардни уметници између два рата, али и ови које ћемо тек споменути: Урош Предић, Јован Бијелић, Мило Милуновић, Марино Тартаља, Михајло Петров, Мирко Кујачић, Палавичини и Стијовић... Од историчара уметности – Француз Шарл Дил и наши Светозар Радојичић и Лазар Трифуновић. Затим, проигумани манастира Хиландара Никанор и Мојсеј, авијатичар Сава Микић...

Ретко сам коју среду или суботу прескакао да се не сусретнем с Дероком и преосталим витезовима његовог „округлог стола“ на Топличином венцу. Уз сталне госте архитекте Којића, Здравковића, Слободана Ненадовића, Зорана Петровића и још понеког – долазили су ту и песник Светислав Мандић, Ђоковићи (Дивна и Милан), Петар Марјановић... Наравно, било је и мноштво другог неког света – негдашњих балерина, новинара, глумца, људи с телевизије, слободних уметника...

Окрсној слави или Дероковом рођендану, гости су били славски, свечарски... За такве прилике поручивало се печено прасе из суседног хотела „Палас“, доносиле торте. Сећам се да је за 89 рођендан Дероко својеручно, од картона, направио минијатуран јероплан са пилотом и елисом што се окретала. Све обојено пламтећим бојама. Био је то његов спомен на прохујала времена, али послужило и као „маркантна“ декорација за главну слављеничку торту. Кад смо се, већ после поноћи, разилазили, Дероко је, у знак посебне пажње, поклатио овај свој домаћи рукотвор мојој сунпрузи и мени...

Стан Дерокових имао је тапете с почетка ХХ века. Сличне старости био је и кућни намештај, ормари, сто за којим смо седели, столице... На зидовима беху окачени Шумановић, Надежда Петровић, Пикасо (са својеручном посветом уметника – нашем Дероку). Као посебну реликвију Дерокови су ми показали и негде у Риму богато укоричену Расткову *Африку*, са неколико накнадно унесених колорисаних цртежа самог Растка. Имали су Дерокови заправо два слична примерка *Африке*, један за госпођу Иванку а други за самог Дерока, као посебан израз пишчеве пажње свакоме од њих.

Мени је, ипак, најинтригантнија била слика мањег формата самог Дерока, постављена непосредно изнад његовог радног стола, одавно већ изван своје основне функције. Слика је представљала савску панораму Београда с једним пливачем што се, из самих небеса, суновраћује у речне таласе. У другом плану био је неки јеропланчић. Слика се звала „А ондак је јероплан летио над Београдом“.

Кад сам, касније, склапао прву књигу знаменитих Дерокових сећања (дошле су, после, још две) сетио сам се тог потписа унутар слике и предложио му да и књига понесе исти наслов: А ОНДАК ЈЕ ЈЕРОПЛАН ЛЕТИЈО НАД БЕОГРАДОМ. Дабоме да је она слика дошла на насловну страну књиге, као што је и, унутра, илустрована старим и новим Дероковим цртежима. Од ових других нашао се ту, на пример, и цртеж на коме се виде Дероко, Тола Манојловић и моја маленкост како за столом играмо – карте. Дероко издавачу није постављао никакве услове, изузев једног – да књига буде одштампана ћирилицом. Уз сва дероковска својства те књиге, нема сумње да је и ово већ тада помало потискивано наше писмо, пробудило читалачке апетите бројних читалаца, пре свега оних старих Београђана, да ову књигу пригрле као својеврсну амајлију духа и Београда „којег више нема“, као штиво упућеног сведока с којим је, успут, и забавно свако дружење.

Бродоградилеште,
фломастер, оловка, 243 × 335 мм
из збирке САНУ, инв. бр. 952

Међу бројним текстовима уврштеним у ову прву књигу Дерокових сећања је и његов одговор на анкету Политике, од 4. августа 1974. године, „Ко је на вас пресудно утицао и зашто“, коју је водио новинар Драгослав Адамовић. Навешћу само најкарактеристичнији део тог одговора: „Велико узбуђење може бити за некога и ово: држати у руци стари пергамент с воштаним печатом и избледелим словима ... „свепоследњи Сава грешни“ ... Осам стотина година прошлости, ту, живо!... Не историјско, не „научничко“, него чисто људско узбуђење: разговарати с човеком који је живео пре осам векова! Како то може не утицати на човека?

Добро, нека то зазвучи и као недозвољено „романтичарски“, али средњовековна уметност превазилазила је појам великих вештина и припадала је, у много чему, ономе што зовемо велика поезија. Да та узбуђења нисам тада доживео, био бих неупоредиво сиромашнији у животу. Узбуђења има свуда где има ма и мало уметности, и човека који је спреман да се преда том узбуђењу“.

Мома Димић

Тола ковач
туш, оловка, бели коректор, 409 × 290 мм
из приватне збирке Моме Димића

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Александар Дероко, академик, професор универзитета, истраживач и историчар архитектуре, пројектант, сликар, етнограф, писац, хиландарац, пилот, један од 1300 каплара, логораш, радозналац, варошки мераклија, апологета живота и лепоте у њему, рођен је пре сто десет година.

Постојање тог живописног човека, који је представљао посебан правац у мишљењу и живљењу читавим својим током, било је празник за средину којој је припадао. На раскошној трпези његовог непоновљивог духа гостила се богато наша наука, уметност, култура, пријатељи којима је увек бивао окружен.

С обзиром на димензије и снагу стваралачког опуса, чини се непотребним образлагање зашто смо Александра Дерока уврстили међу *Леџенде београдског универзитета*. Препоручиле су га лична, стваралачка и професорска биографија.

Овај Каталог има за циљ да буде писани траг о Изложби која се у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ одржава а посвећена је тој вансеријској фигури.

Намера Каталога јесте да у највећој мери одслика поредак грађе на Изложби. Тај поредак је диктиран статусом појединих тема или области које су заокупљале Дерокову пажњу али и расположивим материјалом и простором у Библиотеци.

С обзиром на то да је архитектура заузимала кључно место у Дероковим интересовањима, његове радове из те области изложили смо у витринама на самом улазу у Библиотеку. Ту су тематски разврстани од *Историје архитектуре*, (*античке и средњовековне и народног неимарства и етнологије*) преко *Истраживања и заштитне грађевинарског наслеђа*, до *Пројектантског рада*.

У средишњој, лежећој витрини унутар Библиотеке, налазе се документи, фотографије и публикације које нас проводе кроз приватност Александра Дерока.

Посебан простор издвојен је да се покаже његов књижевни и мемоарско-путописни рад, а посебан за књиге и текстове које су о њему и његовом раду писале колеге, савременици, пријатељи.

Сликарство Александра Дерока представљено је на више нивоа; кроз публикације које је он дизајнирао и илустровао и кроз његове цртеже

и слике које смо успели да позајмимо из приватних збирки и Галерије САНУ. (Дерокови уметнички цртежи који су се нашли на овој Изложби распоређени су кроз Каталог углавном по својој тематској припадности).

Посебан куриозитет изложбе свакако јесте представљање везова – слика, које је исцртао Александар Дероко по мотивима из наше народне поезије а навезла Дивна Ђоковић, некадашња првакиња Дrame народног позоришта у Београду, која га је и подстакла да ове цртеже уради.

Марија Вранић-Игњачевић

БИОГРАФИЈА

Порекло, годишњиство и школовање

У Београду је 4. (16) септембра 1894. године рођен Александар Дероко.

По очевјој линији водио је порекло из Италије. Његов деда, Јован Дероко, живео је до половине 19. века у Дубровнику, а онда се преселио у Београд и радио као наставник „начертанија и краснописанија“ у београдским школама. У браку са бечлијком Катарином Вуковић, Јован је имао пет синова. Један од њих био је Евжен Дероко (1860–1944), Александров отац. Он је радио је као директор „Путника“, помоћник генералног директора државних железница и начелник Министарства саобраћаја.

По мајци Анђи, рођ. Михајловић (1864–1937) из Мокрина, Александар је био банатског порекла.

Имао је сестру Наталију (рођ. 1890), која се 1915. год. удала и отишла за Америку и брата Јована (рођ. 1896) који се 1920. год. такође преселио у Америку.

Пошао је у основну школу код Саборне цркве 1901. године, велику матуру положио је 1913. године и уписао се на Машински одсек Техничког факултета у Београду, са жељом да једног дана конструише аероплане.

ГОЛУБОВИЋ, Рајко

1. Родослов породице Дероко / Рајко Голубовић // Годишњак за друштвену историју. – год. 9, св. 1–3 (2002), Стр. 239–255
Ч-888

Јован Дероко (1820–1887) (на слици) је као и готово сви чланови те занимљиве породице, био широких знања и талената. Дошавши из Дубровника у Београд, радио је као професор гимназије, израдио први план и програм наставе цртања *Уредбу за цртање* (1851), први уџбеник цртања у Србији *Упражњење начертанија слободоручног* (1853) и *Србски краснопис* (1858). Значајно је утицао на допирање појмова о сликарству међу српску младеж.

„Стева Сремац у кујни
моје матере“

У породици Анђе Дероко било је научника и уметника: Стеван Сремац, познати српски писац био јој је брат од стрица, а Јован Ђорђевић, оснивач Народног позоришта у Новом Саду и Београду, ујак.

Евжен Дероко (слика лево) је такође имао многа интересовања. Као ђак Велике школе бавио се природним наукама. Међутим, после смрти свог оца, није завршио студије већ је под покровитељством једног француског друштва отишао у Белгију да изучи за железничара. По речима А. Дерока био је чак и асистент Јосифа Панчића, превео је са енглеског Едгара Алана Поа, а са италијанског *Енциклопедију права за школску употребу* Пасквала дел Гудича са Д. Т. Мијушковићем (1901). Као страсни филателиста, написао је књигу *Поштанске марке Србије* (1935), веома цењену у интернационалним круговима зналаца. Филателистичко друштво у Београду и данас носи његово име.

Александар Дероко са родитељима,
сестром и братом после Првог
св. рата у Венецији

А. Дероко је са 17 година на такмичењу у препливавању Саве, организованом од стране Олимпијског клуба, добио златну медаљу. На слици је потврда Олимпијског комитета са потписом председника, Светомира Ђукића.

Пилотирање и војевање

Новооткривена могућност човека да лети, почетком XX века, заразила је младеж читавог света, па и тадашње српске вароши какав је био Београд. Честе гостујуће атракције-аеромитинзи само су подгревали страст младића те су тако Александар и његов брат Јован Дероко са још неким друговима конструисали сами прве једрилице и испробавали их скачући са једног брежуљка у Кошутњаку.

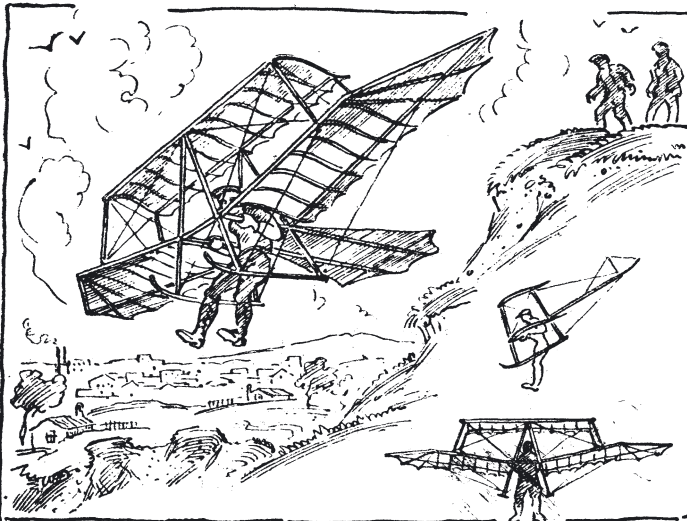
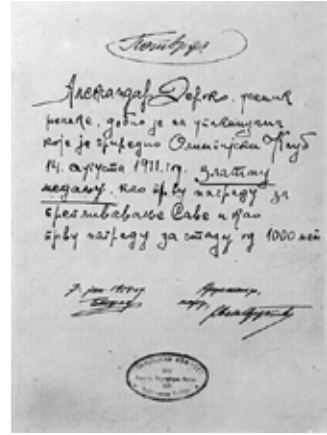
Детињи заноси прерасли су у опсесију и Дероко је уписао Технички факултет у Београду с намером да једног дана конструише авионе. Те амбиције зауставио је почетак Првог светског рата.

Као добровољац приступио је Бачком батаљону у Скопљу 1914. године као један од 1300 каплара. Због дизентерије је пуштен кући на боловање. Када се вратио у касарну, његова генерација је већ била отишла на Суворобор.

Искуство и љубав према авијацији помогли су му да буде изабран да са још петорицом студената технике прође обуку за пилота. Испит за војног пилота положио је у Француској 7.11.1915. године, о чему је добио уверење француског Министарства рата и постао један од првих српских пилота.

Француски амбасадор Жак Мартен уручио му је високо авијатичарско признање „Vieilles tuges“ (старе стабљике) 1978. год.

Пред завршетак рата 1918. год. због туберкулозе као последице маларије демобилисан је и послат на лечење у санаторијум у Бечкој шуми где је остао 18 месеци.

Цртеж једрилице-планера коју су 1912. год. саградиле Александар и Јован Дероко.

Због заслуга у Првом светском рату био је носилац „Албанске споменице 1915–16“ и члан удружења „1300 каплара“.

У Другом светском рату је најпре као резервни официр југословенске војске био у затвору у Сарајеву, одакле је побегао при транспорту. По повратку у Београд ухапшен је од стране Гестапоа и проживео три недеље у логору на Бањици.

МИКИЋ, Сава Ј.

2. Биографије ратних авијатичара / Коста Милетић // Историја југословенског ваздухопловства. – Београд : Штампарииа Драг. Грегорића, 1933. – Стр. 366–367
В-271

Дероко је на Солунском фронту био најпре распоређен у ескадрилу F. 384, а затим V. 905. Међу многим извршеним задацима нарочито се истиче његов лет од 24. маја 1916. год. када је на Макензенев штаб у Ксантију бацио десет бомби. Том приликом је прелетео преко 400 км, оставши у ваздуху пет и по сати.

Пилоти Синиша Стефановић и Александар Дероко фотографисали су сами себе у ваздуху 1915. год. негде изнад Солуна.

Затвореници логора на Бањици (Дероков цртеж на слици) били су интелектуалци „чије држање је протеклих година било против Немачке и који су у највећем делу били припадници ложе слободних зидара и комунисти“.

БЕГОВИЋ, Сима

3. Професори и академици у логору на Бањици / Сима Беговић // Универзитет у Београду 1838–1988: Зборник радова. – Београд : Универзитет у Београду : Савремена администрација, 1988. – Стр. 241–261
ПБ₂₆-1249

Каријера

После Првог светског рата Дероко је наставио своје студије боравећи прво у Риму у Краљевској школи за инжењере, потом је два семестра студија завршио у Прагу, а студирао је и у Брну.

Вративши се у Београд, Дероко се окренуо студијама архитектуре које је ванредно завршио 1926. године са највишом оценом и одмах је примљен за асистента на Архитектонском факултету у Београду. Ту је провео цео свој радни век у свим звањима. Предавао је предмете Народна архитектура и Архитектура старог века. Био је шеф Катедре за Историју архитектуре и уметности и члан Савета Београдског универзитета. 1948. год. када је изабран за редовног професора на свом факултету, постао је и хонорарни професор на Филозофском факултету за предмет Историја српске средњовековне архитектуре.

1950. године изабран за декана Архитектонског факултета у Београду.

Члан Скопског научног друштва и Историјског друштва у Новом Саду био је 1930–1933.

За дописног члана САНУ изабран је 1955. (предложен први пут 1948), а за редовног 1961. год.

1965. год. добио је Седмојулску награду и Орден рада са црвеном заставом, а 1978. год. орден Републике са златним венцем. Добитник је плакета: Коларчевог народног универзитета (1968), Музеја града Београда (1973), САНУ (1978) за значајан допринос проучавању историје архитектуре.

Био је почасни члан Друштва архитеката Србије и Друштва конзерватора Југославије.

У замршеном свету науке и уметности, савремености и прошлости, он се кретао са неком необичном лакоћом. Таква иста лакоћа избијала је и из његових предавања, а једноставна и приступачна реч откривала је све загонетке древних неимара. Умеће да се знање о стварима и осећање за њих пренесе на ученике систематично, разговетно и јасно, бритким и сочним језиком, било је вероватно оно што је та предавања увек чинило догађајем због кога су учионице биле тесне да приме све оне који желе да их чују.

Манир да изречено увек поткрепи бравурозним цртежом, био је додатна драж и квалитет предавања, а непосредност казивања била је присутна и на цртежима. Наизглед лежерни али вођени зналачком, чврстом и надахнутом руком, готово су увек бивали обележени детаљима који су студентима олакшавали разумевање реченог.

Своје прве радове, пре свега из области средњовековне српске архитектуре, објавио је у часописима пре Другог светског рата, као резултате истраживања на терену.

Студијски боравак у Паризу, након дипломирања, код проф. Габријела Мијеа, увео га је у круг идеја рационалне француске школе историје уметности.

Прва деценија после Другог светског рата обележена је синтезама у његовом научном раду. Те синтезе нашле су се у посебним публикацијама и радовима који су објављени у часописима и зборницима. Живом или писаном речи, на факултетима, конгресима и у јавности, тумачио је неимарске тајне, народно градитељство и архитектуру, њихов развој и значај.

Чињеница да је његово име уткано у историју Београдског универзитета, том универзитету даје право да себе уврсти међу најугледније.

У пензију је отишао после 38. г. рада, 1964. г. а од колега се растао на свој Дероковски начин, господски, топло и неконвенционално.

Gabriele Millet (1867–1953) француски научник, византолог, познавалац иконографије, најистакнутији страни познавалац српске средњовековне архитектуре свога времена.

Дневни лист „Време“ објавио је 12. фебруара 1926. год. вест о архитектонским испитима на Београдском универзитету у којој се каже да су од десет кандидата испит положила четири, међу њима и Александар Дероко „који је добио 966 поена од 1000 могућих, што је највећа оцена на архитектури од после рата до данас“.

Исте године, као стипендиста француске владе, Дероко је био у Паризу један семестар на специјализацији (Ecole des Hautes études), код професора Габријела Мијеа, великог познаваоца балканске средњовековне баштине и сачинитеља прве стилске поделе српске средњовековне архитектуре. Он му је одшкринуо врата иза којих се скривало величанствено српско градитељство и раскош византијске уметности.

MILLET, Gabriel

4. L'église patriarcale de Peć / Georges Bošković ; Gabriel Millet.

P.o.: Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. – 1933, p.350

БУ₃-34

Са студентима је путовао у Италију, Француску, Малу Азију и Грчку (на слици) ради истраживања и проучавања старе уметности и културе.

О томе у којој је мери као професор у архитектури имао своју „школу“ најбоље говори одломак из писма арх. Богдана Богдановића упућеног Дероку за његов осамдесети рођендан:

„.....Мислим да Вама дугујем подстицај за најдубљу суштину свог опредељења. Када сам Вас још као студент срео, одмах после рата, открио сам у једном разговору да не волите савремену архитектуру, и Ви сте се, храбри као и увек, о њој изражавали крајње смело, па чак и поспрдно..... Ја сам већ тада осећао нешто слично, можда сам се још колебао, али Ваша одлучност је сасвим јасно преломила нешто у мени. Схватио сам да у свету модерне архитектуре намам шта да тражим.... Све је то бесмислена магма из које се не може изаћи. А постало ми је јасно да је то што је , у блеску рефлектора Ваших речи. И отада је почео један диван излет у непознато, у машту и у авантуру, излет за који сте ми Ви купили возну карту.... “

ne mole izvinii. A postalo mi je jasno da je to sto je, u tlesku,
u razlikovanju Vasa reči. I onda je objektivno jasno izlaze u
nepoznato, u машtu, i u авантуру, izlet za koji ste mi Vi kupili
vožnu kartu.

Uredbao Vas podsećuje i belja da se što pre vratite,
da prisredneno, odnosno da se odmah, i da se rasprišeno.

Beograd, 26.9.1974.

Yes,
Bogdan

Међу многим професорима Универзитета у Београду који нису имали докторат био је и А. Дероко. Рекло би се, према ономе што је о томе говорио, да је то било питање става: „Увек ми је криво кад ми испред имена штампају титулу академика, или доктора (докторат нисам хтео никада полагати, а у време кад му је за то било време није то ни било овако у моди као данас). Просто, радио сам солидно све што сам радио јер сам се такав, доста педантан, родио, али целог живота радио сам само оно што сам волео... “

Дероко је после рата био члан Археолошког и Етнографског института, а после више предлагања 1955. год. је изабран за дописног члана Српске академије наука и уметности.

Живої са Иванком

Са пуних четрдесет година живота, 3. јуна 1934. год., Александар Дероко се оженио Иванком Павловић, девојком са којом се, заједно са Растком Петровићем, дружио готово читаву деценију.

Иванка је била образована девојка из имућне породице. Напредних схватања за оно време, припадала је елитном београдском културном и монденском кругу у чијем животу је активно и учествовала. Дипломирала је на групи за француску књижевност на Београдском универзитету 1928. г. На Сорбони је похађала различите курсеве и предавања, у Риму је студирала једно време уметност а у Београду две године права. Писала је есеје и преводила на француски, са француског, али и са енглеског језика.

Учествовала је у раду Конгреса интернационалне федерације студентских удружења за Лигу народа у Лондону, Паризу и код нас. Била је секретар Удружења универзитетски образованих жена и секретар Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“ у Београду.

Путовала је у Француску, Енглеску, Италију, Немачку, Аустрију, Бугарску, Грчку, ради културног усавршавања или одмора.

Деда по мајци Иванке Дероко био је Манојло Клидис, пореклом из грчке Македоније, богати индустријалац, један од оснивача Народне банке, радикал, владин посланик, масон. Отац јој је био Миливоје Павловић инжењер.

На адресу Топличин венац бр. 6, у породичну кућу Иванке Дероко њих двоје су се уселили 1941. године.

Касније, та адреса је постала значајан топоним Београда, као један од његових специфичних културних клубова. Ту су се, као пријатељи брачног пара Дероко, окупљале многе личности од незаобилазног научног или уметничког интегритета. Разговарало се о разним актуелним научним и културним темама, али како је једном рекао Дероко „без политике и политизирања“.

Дуге, духовно и социјално богате животе, Иванке и Александра Дерока, карактерисао је међусобни склад, какав често одликује бракове без потомства.

Иванка и Александар Дероко са породицом на дан венчања.

Александар Дероко преминуо је 30. новембра 1988., а његова Иванка четири године касније у Београду.

Сахрањени су на Новом гробљу у Београду.

АНДРИЋ, Надежда

5. Бранимир Ћосић у писмима и документима / Надежда Андрић.
– Београд : Музеј града Београда, 1973. – 377 стр.
II-17602

Јуни 1984. год.

Иванка је била колегиница и око пет година веома блиска пријатељица потоњег писца Бранимира Ћосића чији књижевни рад је помно пратила, а својим сугестијама пре објављивања, можда понекад и усмеравала.

Из њене преписке са Ћосићем види се да се познавала и сретала са Јашом Продановићем, Миланом Ракићем, Марком Малетином, Владимиром Ђоровићем, Љубинком Бобић и читавом плејадом тада значајних личности Престонице.

„О мојој Иванки (иначе званично „брачном другу“) – све само најлепше. Да није било ње... не би ни мене било... Недавно смо славили педесет година брака. Решили смо били да се венчамо после више година једног провереног пријатељства. Мислим да за брак није довољна само љубав. Само право пријатељство може да надвлада све препреке и сва искушења неизбежна у свакоме браку. У моме случају тако је и било.“

Како нису имали наследнике, Дерокови су свој стан за живота продали. Купио га је, као поштовалац куће, господин Александар Димитријевић, са свим намештајем и предметима у њему. До данас, породица Димитријевић је сачувала у великој мери аутентичност старог амбијента, у шта смо се и лично уверили када смо од њих позајмили слике за ову изложбу.

Љубазношћу г. Димитријевића имали смо прилике да видимо последње Дероково писмо из болнице упућено супрузи Иванки.

„Најдража, о тако је то било, хвала Богу и више од 50 година. Ти си увек била мила и перфектна, ја сам грешно али само мало, опрости и никада није реметило целину – моју велику срећу. Хвала ти на свему неизмерно. Али природа и Бог су рекли да свему мора доћи крај. Ево тај мој крај је дошао, осећам и несмем да се тужим. Погледај, сви око мене одавно су већ отишли. 94 година збиља срећног живота и преко 50 година збиља срећног брака. Збиља се морамо помирити и бити срећни за све шта је и како било. Сад само да теби још да дужег живота и среће...“

Најдража Иванко је тако било, хвала Богу и више од 50 година. Ти си увек била мила и перфектна. Ја сам грешно али само мало, опрости и никада није реметило целину – моју велику срећу. Хвала ти на свему неизмерно. Али природа и Бог су рекли да свему мора доћи крај. Ево тај мој крај је дошао, осећам и несмем да се тужим. Погледај, сви око мене одавно су већ отишли, 94 година збиља срећног живота и преко 50 година

Дружење са Раском

Александар Дероко је 1919. године упознао Растка Петровића. Тада стечено духовно пријатељство, судбински и суштински се на различите начине провлачило кроз читав његов живот.

Своје друговање започели су путујући и обилазећи по Србији наше цркве и манастире. Заједничко дивљење за српску средњовековну уметност тада их је заувек повезало. Та тема, за Дерока је остала једно од његових доминантних професионалних интересовања.

О њиховим путовањима међутим, Дероко на једном месту каже „Ишли смо по тим манастирима не само због њих него и због свега сличног овоме што смо доживљавали. Ту је Растко ваљда и измислио онај мото: „Ми не стварамо никакву уметност, ми само доживљавамо велике екстазе“, или нешто слично и дерао се с коња промукло: „Mais les vrais voyageurs sont ceux-là seuls qui partent pour partir... de leur fatalité jamais ils ne s'écartent...“ („Истински путници су они који пођу да би отишли,... од своје коби никад се не удаље“)

ПЕТРОВИЋ, Растко

6. Откровење / Растко Петровић. – Београд : Ослобођење, 1922. – 53 стр. ; илустр.

Насловни лист и лик пишчев резао у дрвету Мило Милуновић. Остале дрворезе радили Растко Петровић и Александар Дероко. Дело је отиснуто на луксузној хартији у 400 нумерисаних примерака од којих првих петнаест са оригиналним потписом пишчевим. Овај примерак носи бр. 118
К-348

Како каже Дероко, Растко му је дозволио да као илустрације објави своја два мала дрвореза *Мајка с децом* и *Еским* у његовој књизи песама *Откровење* 1922. године.

Петрова црква у Расу, 1920.
туш, оловка, бела темпера,
346 × 240 мм
из збирке САНУ, инв. бр. 972

*Рађање Венере (са цртежом
Растка Петровића)*, 1981.
колаж од два цртежа рађена тушем и
оловком, 450 × 630 мм
из збирке САНУ, инв. бр. 878

О трајном уметничком прожимању двојице интелектуалаца сведочи цртеж А. Дерока *Рађање Венере* из 1981. год. на који је он налепио Растков цртеж крајпуташа из 20-тих година.

У време студијског боравка 1926. год. у Паризу Дероко је уз Растка Петровића упознао широки круг занимљивих људи из света културе и уметности. Са многима је остао у пријатељским односима и касније као на пример са Савом Шумановићем (на слици) и Пикасом.

7. Африка / Растко Петровић. – Београд : Геца Кон, 1930. – 223 стр. ; са једном путописном картом од Александра Дерока
ПБ₁₂-31

„Што се тиче географске карте Африке, скицирали смо је заједно по његовом причању па је тако испала изврнута према оном конвенционалном да је север горе а југ доле. Горе смо ставили сазвежђе јужног крста („пободеног у хоризонт таласа“), а одатле горе смо почели авантуру путовања а завршили је на крају, доле. Иначе, разни моји цртешчићи и сличице уз његове ствари су била пре свега мала сведочанства једног пријатељства.“ А. Дероко

8. Les gens parlent (fragment) / Rastko Petrović // Relations. – No. 5/6, spring/summer, new series (1982), Str. 74–86
Ч₁₅-376

Иванка Павловић, касније Дероко, превела је 1933. године на француски језик Растков текст *Људи говоре*.

Када је о том преводу реч, занимљиво је оно што Дероко у свом *Јеройлану*, говорећи о Растку каже. Наиме, он се сећа да су у Растков живот тога времена ушле три девојке, „две као пролазне љубави и једна трећа веома озбиљна. Цео један део живота његовог затим је био испуњен њоме. Она је и у многим стиховима његовим, она је и у *Дану шестом*, читавим баш својим реченицама... а превела му је на француски и *Људи говоре*.. Дуго су њих двоје били нераздвајни и све је то тако трајало више година, међутим, Растко је до краја ипак остао неожењен.“

По венчању Иванке и Александра Дерока, Растко је 1935. год. отишао у Америку.

Растко Петровић и Иванка Павловић (доцније Дероко).

Растко Петровић је умро 1949. године у Вашингтону.

Уз велико Дероково инсистирање и труд Петровићеви посмртни остаци су пренесени на београдско Ново гробље 1985. године.

Подсећања: Растко Петровић

Песник налази свој мир

„Политика“ је још пре деветнаест година објавила апел за враћање посмртних остатака песника „Откровења“ и романа „Дан шести“. — Из туђине је писао: „Напо сте срећни што можете живети у својој земљи...“

АРХИТЕКТУРА

У једном интервјуу Александар Дероко каже: „Определио сам се некако за архитектуру јер ми је уметничка страна њена била привлачнија него рецимо право или медицина или шта друго за доцнији позив.“

Тако је, на најприроднији начин, по принципу интересовања за „тему“, направио избор чиме би се примарно у будућности бавио. А затим, смисао за цртање, наслеђен вероватно од деде Јована Дерока, филателистичка прецизност и систематичност наслеђена од оца, изразита лична ерудиција и бриљантан креативни потенцијал направили су тај задивљујући колоплет - од једног човека, инжењера архитектуре - створена је читава „екипа“ изузетних стручњака широког радијуса и комплементарних интересовања. Раскошан и хармоничан слив по имену Александар Дероко у коме је свака притока била бујица, у себи је објединио историчара архитектуре, истраживача и заштитника градитељског наслеђа и свакако, талентованог пројектанта препознатљивог рукописа.

Ма како да су широка сва ова набројана подручја и њихове обале су биле разуђене. Огромна стваралачка снага коју Дероко у себи није спутавао, увек је трагала за новим пољима на којима би гасила своју духовну жеђ, ношена страшћу људске, научне и интелектуалне радозналости.

Историја архитектуре

Љубав према вредностима средњовековне српске архитектуре и одушевљење чедном лепотом свега што је створено и што се ствара на нашем селу, више од тридесет година држали су професора Дерока у снази да неуморно истражује српско архитектонско наслеђе. Тиме је он постао један од најзаслужнијих што је код нас историја архитектуре крајем 19. и почетком 20. века утемељена као модерна научна дисциплина која је држала корак са савременим токовима европске науке и културе.

Тежиште својих интересовања у историји архитектуре ставио је на проучавање архитектуре средњег века и на прикупљање материјала који би показао развој нашег народног неимарства. Али, да би се студентима

и јавности представио историјски континуитет у развоју архитектуре, Александар Дероко је истраживао и почетке архитектонског стваралаштва целог света; Египта, Вавилона, Грчке и Рима. Тако је настала и *Архитектура старога века*, историјски преглед богат и сликама и цртежима али и теоријским уопштавањима произашлим из сазнања стицаних на терену и из проучавања богате историјске и антропогеографске грађе

Пре свега зато што представљају и вербални и визуелни дестилат марљивог дугогодишњег истраживања, његове историјске студије из архитектуре и данас се цитирају и чине незаобилазну литературу свим озбиљним истраживачима на том пољу.

ДЕРОКО, Александар

9. Архитектура старога века / А. Дероко. – Београд : Научна књига, 1962. – 296 стр.

(Позајмљено из Библиотеке Архитектонског факултета)

Анђичка и средњовековна архитектура

Само човек који је могао истински да доживи лепоту наше средњовековне архитектуре и који је поседовао аутентично уметничко осећање и широко знање о историји цивилизације и људске мисли, за собом је у тој области могао да остави тако капитално дело, какво често нису кадре да остваре ни читаве институције.

За нашу архитектуру средњег века Александар Дероко је почео да се интересује још као студент, уз свог великог пријатеља из младости, Растка Петровића. Захваљујући тадашњим, за младост изазовним, често напорним и ризичним трагањима, у нашу научну јавност стизала су нова и каткад прва сазнања о појединим веома значајним споменицима српске архитектуре – споменицима Старога Раса, српским споменицима у околини Скадра, на Косову или на „светим водама Лима“.

У оквиру изучавања средњовековне архитектуре, његова интересовања су се гранала у два основна правца; с једне стране била су фокусирана на монументалну архитектуру (цркве и манастире као парадигме златног доба српске архитектуре) а са друге, на градове и утврђења у чије постојање и особености се често уверавао тек на терену, истражујући са археолозима.

Монуменална архитектура

„Импозантност силуете спољашњости, постигнута сажетим, крупним и мирним моделисањем просте неразвијене масе – и јединствен простор унутрашњости, који образује складна и пространа, прегледна и добро осветљена шупљина“, то су два основна услова који по Александру Дероку обезбеђују некој грађевини монументалност. Та монументалност присутна у грађењу неких споменика средњовековне Србије будила је његову пажњу.

Из непосредних истраживања на терену, започетих још двадесетих година прошлога века, многих студија, проучавања историјске и друге литературе, у годинама после Другог светског рата, произашло је капитално дело Александра Дерока о монументалној и декоративној архитектури средњовековне Србије. Богато објашњењима, плановима, сликама,

цртежима фасада, портала, прозора и стилских елемената, оно се одликује и бриљантним оценама архитектонско уметничких вредности стила и естетског израза ове архитектуре и без сумње ће остати једна од најпотпунијих историја архитектуре средњовековне Србије, значајна не само за архитекте, него и за археологе, етнологе и историчаре уметности.

Путовања на Свету Гору, започета када је имао већ пуних шездесет година, нису се много разликовала од младалачких обилазака цркава и манастира по забитима Србије и Македоније. Негдашња страст и одушевљење блеснули су пред живим музејом историје, пред ризницом архитектуре, историјских докумената и уметничких предмета за које је сам говорио да су једна од најнезаборавнијих сензација у животу. Поново пешке или на мазги, обилазио је и проучавао древне споменике културе на овом полуострву, али и поправљао или правило својим вредним и вештим рукама многе предмете потребне у свакодневном животу монаха. Иза тих путовања, као светао траг, остали су и многи ликовни записи и свакако његова књига о Светој Гори, још једно грандиозно дело наше монументалне архитектуре, написано живим језиком, надахнутим истински снажним доживљајем.

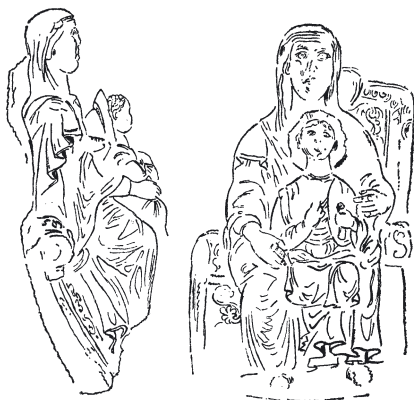
Са својим блиским сарадником и пријатељем проф. Слободаном Ненадовићем, у том периоду је урадио и драгоцену студију о конацима манастира Хиландара.

ДЕРОКО, Александар

10. Три манастира средњовековнога Раса / А. Дероко // Мисао. – књ. 10, св. 6 (16. новембар 1922), Стр. 1673–1686
Ч-287

11. Ексонартекси Жиче и Сопоћана / А. Дероко // Покрет. – год. 1, бр. 15 (10. маја 1924), Стр. 244–245
Ч-36

12. Једна посета византијскоме Цариграду / А. Дероко // Покрет. – год. 1, бр. 17, 18 (31. мај 1924), Стр. 286–292
Ч-36

13. Скулптура Матере Божје у Соколици / А. Дероко // Покрет. – год. 1, бр. 8 (22. март 1924), Стр. 119–121
Ч-36

Откривање ове скулптуре, недавно приказане нашој јавности у Народном музеју у Београду, приписује се Растку Петровићу. Како се види, Дероко је о њој писао 1924. г. у часопису *Покрети*. Вероватно је то један од *шривеа* произашлих из заједничких истраживања ове двојице пријатеља и сарадника.

Након великог броја објављених текстова у стручној периодици, Дероко је постао сарадник дневних листова *Време* и *Политика*. У то време то је био начин да се популарише научноистраживачки рад, али и наше културно наслеђе које је предочавано најширој читалачкој публици.

Непосредност казивања, јасан и сажет опис, логична опажања, цртежи обележени детаљима, све је то био Дероков препознатљив стил усмерен ка томе да читаоцу олакша приступ и ка компликованијим темама.

14. Пре толиких столећа /Александар Дероко // *Време*. – 6,7,8. јануар 1926, Стр. 8
VIII-382

Дероков чланак у *Политици* поводом Другог конгреса византолога 1927. године у Београду, обиљем информација и студиозношћу, утицао је на многе доцније радове његових колега. Касније, Дероко је учествовао и на Византолошким конгресима: 1953. год. у Цариграду, 1958. у Минхену и 1966. у Оксфорду.

15. Изложбе наших византиских уметничких дела /А. Дероко // *Политика*. – бр. 6812, год. 24, (12. април 1927), Стр. 3
VII-431

16. Ниски трансепт немањићске базилике / Александар Дероко // *Српски књижевни гласник*. – књ. 24, н.с. (август, 1928), Стр. 615–618
Ч-293

17. Златно доба старе српске архитектуре / Александар Дероко // *Рашка*. – год. 1 (1929), Стр. 20–27
Ч-209

18. Монументална архитектура Немањићска / Александар Дероко. – Александар Дероко // Време. – 6,7,8,9. јануар 1929., Стр. 23
VIII-382
19. Немањина црква Свете Богородице у Бистрици / Александар Дероко // Гласник Скопског научног друштва. – књ. 5, Одељење друштвених наука 2 (1929), Стр. 305–308
Ч-35
20. Српски споменици у околини Скадра / Александар Дероко // Српски књижевни гласник. – књ. 28, н.с. (септембар-децембар 1929), Стр. 32–35
Ч-293
21. У Бодиновој престоници / Александар Дероко // Старинар. – 3. се-рија, књ. 5 (за 1928, 1929 и 1930), Стр. 128–151
Ч-216
22. Кости српских краљева у муљу Бојане / Александар Дероко // Вре-ме. – год.10, бр.2911 (2. фебруар 1930), Стр. 1
VIII-382
23. Црква Св. Апостола Петра у Бијеломе Пољу / Александар Дероко // Гласник Скопског научног друштва. – књ. 7,8, Одељење друштвених наука, 3,4 (1930), Стр. 141–146
Ч-35
24. Високи Дечани / Александар Дероко // Вардар календар. – Београд : Коло српских сестара, 1931. – стр. 81–84
ИГ-26
25. На светим водама Лима / Александар Дероко // Гласник Скоп-ског научног друштва. – књ. 11, Одељење друштвених наука 5 (1932), Стр. 121–136
Ч-35
26. Стара Југословенска уметност / А. Дерок // Војни весник. – год. 12, бр. 10 (октобар 1932), Стр. 323–324
Ч-844
27. Crkva sv. Gjorgja u Podgorici / Aleksandar Derocco // Narodna stari-на. – knj. 11 (1932), Str. 208–211
Ч₁-44
28. Црква манастира Дечана / Александар Дероко // Гласник Скоп-ског научног друштва. – књ. 12, Одељење друштвених наука 6 (1933), Стр. 135–146
Ч-35
29. Неколико црквица приморског типа / Александар Дероко. – Глас-ник Скопског научног друштва, књ. 14, Одељење друштвених наука (1935), Стр. 213–216.
Ч-35
30. Старе наше тврђаве / Александар Дероко // Уметнички преглед. – 2 (новембар, 1937), Стр. 39–41
Ч-437
31. О естетском критеријуму у старом нашем неимарству / Алексан-дар Дероко // XX век. – год. 1, бр. 1 (јануар, 1938), Стр. 13–17
Ч-445

У периоду од 1930–1933. године, Дероко је путовао у Италију, Француску, Грчку и Малу Азију ради истраживања и проучавања старе уметности и културе.

32. Исток, запад и ми / Александар, Дероко // Уметнички преглед. – 13 (децембар, 1938), Стр. 396–398
Ч-437

33. „Умиљеније“ у Староме Нагоричину / А. Дероко // Уметнички преглед. – књ. 2 (1939), Стр. 268–269
Ч-437

Детаљ из књиге *Монуменална и декоративна архитектура*

Овај универзитетски уџбеник који је доживео два издања наишао је на веома добар пријем у стручним круговима. Академик Војислав Кораћ о њему каже: „Ова књига јасније и тачније од свих других објављених дела говори и о методу Александра Дерока и о његовом месту у нашој историји архитектуре и уметности. Сваки споменик је представљен у приближно сличној мери текста и цртежа, и то онолико колико је било потребно да се схвати првенствено целина. Скупине су добиле сажете, али у стилском погледу довољне оквире.“

34. Монуменална и декоративна архитектура у средњовековној Србији / А. Дероко. – Београд : Научна књига, 1953. – 359 стр. : илустр. У-407а

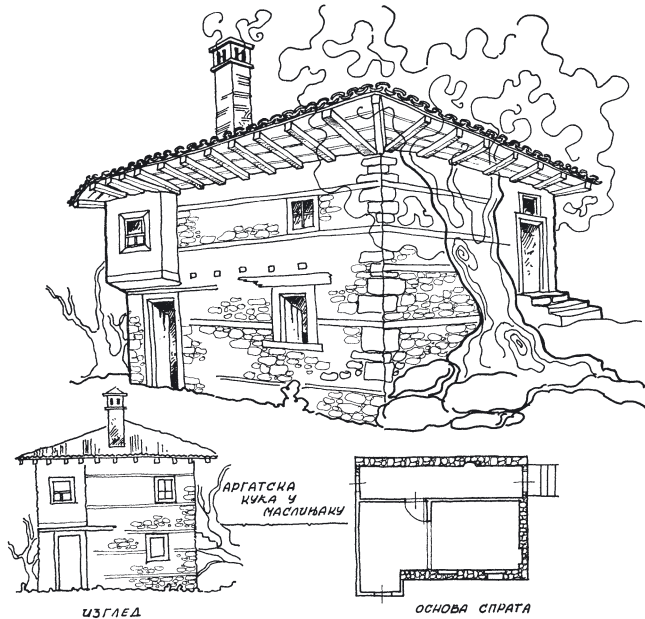
35. Мајстори старог српског сликарства / А. Дероко // Република. – бр. 519 (11. октобар 1955), Стр. 4
VII-24

36. Извештај о петнаестодневном научном путовању по Јужној Италији / С. Радојчић, А. Дероко // Гласник САН. – књ. 9, св. 3 (јули-септембар 1957), Стр. 296–298
ПЧ-И/5

37. Споменици архитектуре IX–XVIII века у Југославији / А. Дероко. – Београд : Грађевинска књига, 1964. – 264 стр. ; илустр. III-414

Издавачка кућа *Туристичка штампа* која ће бити један од ексклузивних издавача Дерокових књига, 1967. године је објавила његово дело *Са старим неимарима*. Поред обиља информација овде налазимо и детаљну карту средњовековних манастира у чије ликовно решење је Дероко унео дух онога времена.

38. Са старим неимарима : средњовековни манастири у Србији, Црној Гори и Македонији / Александар Дероко. – Београд : Туристичка штампа, 1967. – 145 стр. : илустр. III-1112

Карта средњовековних манастира у Србији (деталј)

Будући надахнут архитектуром Хиландара, Дероко је заједно са проф. др Слободаном Ненадовићем написао студије *Из наше материјалне прошлости и Конаци манастира Хиландара*.

Градови и ушврћења

Велики период свога живота Александар Дероко је посветио и систематском изучавању наших средњовековних градова. За тај посао требало је освојити тешко приступачне терене Острвице, Козника, Јелаче, Звечана, Соколца, Голупца. Требало је обавити снимања скромном техником, без инструмената и у тешким условима, често се пробијајући кроз жбуње до зидова запретених рушевинама. Требало је на основу снимака, архитектонских скица и писаних података о градовима, створити динамичну слику о приликама и животу у њима.

Све што је требало, било је урађено. Дело професора Александра Дерока *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*, први је и једини преглед наших средњовековних утврђених градова у коме срећемо и историјска казивања и записе са илустрацијама – цртежима оружја (стрела, мачева, штитова), ратника (са фресака) и целокупног живота тадашњих градова.

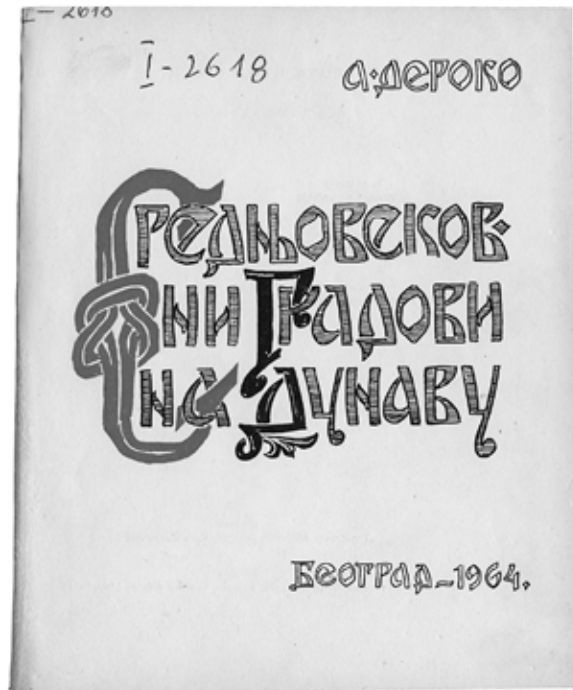
Доследан као научник у утврђивању чињеница, он је могао да сачини такву реконструкцију која дубином и распоном аутентично сведочи о времену које тумачи.

ДЕРОКО, Александар

39. Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији / А. Дероко. – Београд : Просвета, 1950. – 214 стр. , 1 карта : илустр. 3-714

40. Srednjovekovni gradovi u Srbiji / Aleksandar Deroko. – Beograd : Narodni univerzitet, 1951. – 14 str. – (Biblioteka Kolarčevog narodnog univerziteta ; br. 5)

J-944

Овај општи преглед средњовековних градова дуж југословенске обале Дунава има за циљ да читаоцу-путнику омогући да у тим споменицима не види само археолошке локалитете, него и жива места у којима је историја уткана у актуелно време.

Лепоти ове књиге доприноси читав низ оригиналних Дерокових иницијала којима почињу имена градова који се у даљем тексту описују. Њихов ликовни језик наговештава атмосферу и дух старих времена.

41. Средњовековни градови на Дунаву / А. Дероко. – Београд : Туристичка штампа, 1964. – 115 стр. : илустр. I-2618

42. Реч-две о средњовековним градовима / Александар Дероко // Средњовековни градови у Србији / Иван Здравковић. – Београд : Туристичка штампа, 1970. – Стр. 5–9 II-10823

43. Средњовековни град Скопље / А. Дероко ; Конаци Манастира Хиландара / Александар Дероко ; Слободан Ненадовић. – Београд : САНУ, 1971. – 39 стр. : илустр. III-1867

Народно неимарство и етнологија

Док је истраживање споменика средњег века имало традицију коју је било могуће следити, проучавање традиционалног народног градитељства био је пионирски подухват не само у нашој, већ и у европској науци. Вредности ове наше архитектуре – народне, фолклорне - Александар Дероко је почео да открива рано и поступно. Непосредно, на извору, дуж Лима, у селима Санцака, у Жабљаку, градовима Србије и Македоније, на Приморју, сусретао је и цртао колибе и куће над огњиштем, накривљене ерке-ре, техничке детаље, кључаонице од дрвета али и делове покућства, алата... Записивао је, истраживао и учио, све што је обележје те архитектуре. Попут Вука Караџића трагао је за споменицима лутајући по беспућима кадшто на коњу а чешће пешице, верући се по литицама и козјим стазама до неприступачних рушевина и тако долазио до изворне грађе за даља научна истраживања.

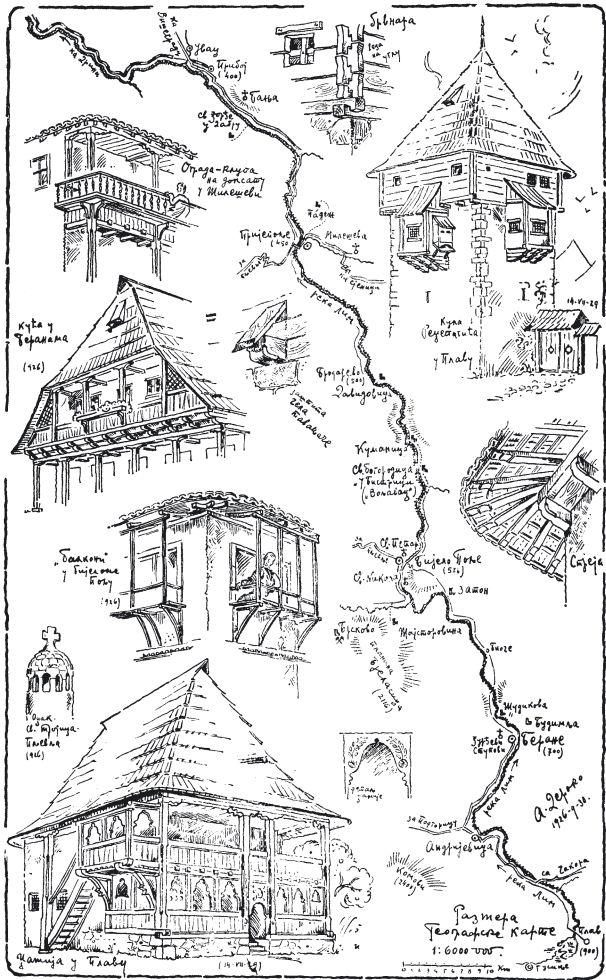
Капитална историјска грађа и детаљна валоризација нашег народног градитељства наталожена је у богатој духовној ризници Александра Дерока. Тај драгоцени материјал најпре представљан у часописима и зборницима као и на многим конгресима, крунисан је монументалним делом у два тома под називом *Народно неимарство*. То дело представља јединствену и најпотпунију студију о народној архитектури у нашој земљи која нас уводи у наше градитељско умеће кроз дунђерске тајне, типове димњака, доксата, прозора, брава, ентеријер.

Повезујући ова проучавања са антропогеографским и социолошким и правећи паралеле са сличним архитектурама изван наше земље, поставио је најшире оквире за проучавање наше народне архитектуре и њених регионалних особености.

Рад професора Дерока на овом пољу може се поредити са радом највећих истраживача и сакупљача народног блага у другим областима стваралаштва. Мало је народа који имају такву архитектуру говорио је професор Дероко, а зналци кажу – мало је народа који су имали такве истраживаче, који су прегалачким радом дали сличан допринос својој култури.

ДЕРОКО, Александар

44. Народно неимарство (балкон-клуба и ограда-клуба у Рашком крају) / Александар Дероко // Гласник Скопског научног друштва. – књ. 13, Одељење друштвених наука 7 (1934), Стр. 185–188 Ч-35

Када приказује дела народног градитељства Дероко користи особен начин казивања: текст и цртеж из његових радова о средњовековној архитектури заменили су места. Цртеж је постао основни вид казивања, а реч илустрација цртежа, било да се ради о легендама за целине или речима које се односе на детаље. Његов прилаз народном градитељству веома је широк. Дерока не занима само кућа, већ такође све оно што је подређено кући: зграде ниже вредности, алатке и други предмети дневне употребе, до украса, у коме је усмерење градитеља најчешће слично модерној уметничкој апстракцији.

45. Наша фолклорна архитектура : Брвнара у Рањковима крају / А. Дероко. – Београд : Штампарија Драг. Грегорића, 1935. – Стр. 7.
П.о.: Годишњак Техничког факултета Универзитета у Београду ; 1935. 3-385

46. Наша фолклорна архитектура (сламњача, дубилог, кривача итд.) / А. Дероко // Годишњак Техничког факултета Универзитета у Београду. – Београд : Штампарија Драг. Грегорића, 1936–1937. – Стр. 15–18 3-385

Две збирке цртежа *Народно неимарство I и II* објављене су 1939. и 1940. год. као резултат вишегодишњег објављивања у периодици на ову тему (*Гласник Скопског научног друштва, Годишњак Техничког факултета у Београду*). Лепоту цртежа прати и висок естетски ниво опреме ових збирки. Штампане су на фином папиру, у форми уметничких мапа, први део сепијом, а други орах-зеленом бојом, док је пагинација црвена.

47. Народно неимарство / А. Дероко. – 2 књ. – Београд : Институт за народну уметност Београдског универзитета.

књ. 1.: 1939, 20 табли;

књ. 2.: 1940, 20 табли.

У-74а

48. Наша фолклорна архитектура / Александар Дероко // Уметнички преглед. – 1,2 (јануар, фебруар 1940), Стр. 72–79

Ч-437

49. Капци на прозорима и ћепенцима / А. Дероко // Гласник Скопског научног друштва. – књ. 21, Одељење друштвених наука 12 (1940), Стр. 119–122

Ч-35

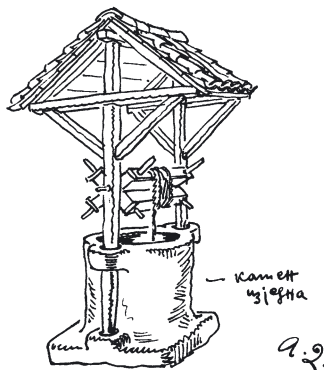
50. Са старе београдске Јалије / Александар Дероко // Зборник Филозофског факултета. – Београд : Научна књига, 1948. – књ. 1. – Стр. 309–341 ; илустр.

Ч-279

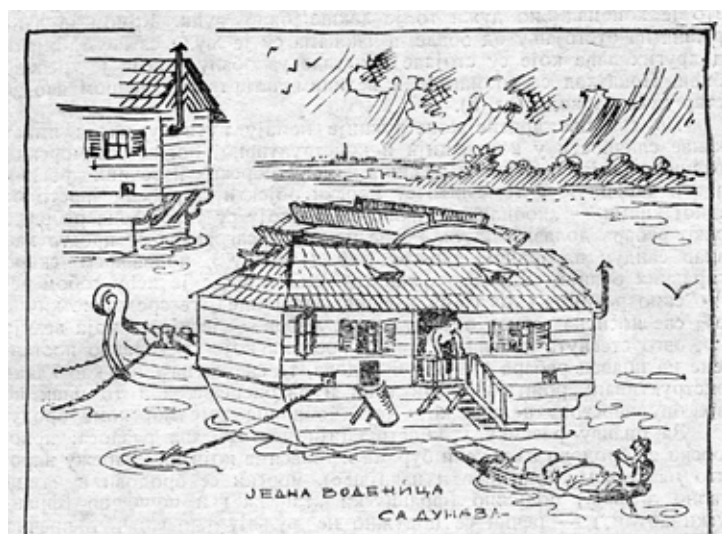
51. О естетички народног неимарства / Aleksandar Deroko // Umetnost. – 1 (1949), Str. 49–51

Ч-443

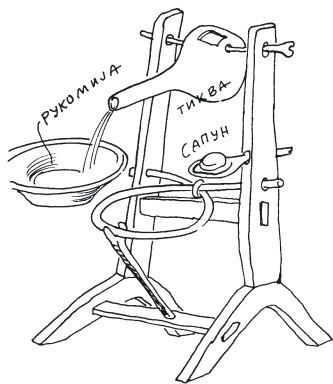
„Бунар у дворишту св. Спаса у Скопљу“.

Своја етнолошка истраживања Дероко је објављивао у периодици: у *Зборнику Филозофског факултета, Гласнику етнографског института САН, Зборнику етнографског музеја*.

Једна воденица са Дунава.

Умиваоник или рукомија.

52. Покућанство у старој српској сељачкој кући / Александар Дероко // Зборник радова Архитектонског факултета. – Београд : Научна књига, 1951–1952. – Стр. 51–63
(Позајмљено из Библиотеке Архитектонског факултета)

53. Један наслон у Подунављу / Александар Дероко // Гласник Етнографског института САН. – књ. 1, св. 1–2 (1952), Стр. 503–505
ПЧ-II/26

54. Главе димњака у нашој народној архитектури / Александар Дероко // Зборник Етнографског музеја у Београду: 1901–1951. – Београд : Научна књига, 1953. – Стр. 32–38
Г-428

55. Стара варошка кућа у Србији, Космету и Македонији, у поређењу са кућом у Солуну, Цариграду и у Малој Азији / Александар Дероко // Гласник Етнографског института Српске академије наука, књ 2–3 (1953–1954), Стр. 407–412, 4 фотографије
ПЧ-II/26

56. Лепота наше сељачке куће / А. Дероко // Јутро. – бр. 10 (1954), Стр. 12–14
Ч-284

57. Неки споменици из српског времена у Серезу и околини / Александар Дероко // Споменик. – 106, Одељење друштвених наука, Нова серија, 8 (1956), Стр. 61–66, [8] табли
ПЧ-II/5

58. Koreni stare narodne arhitekture u Bosni i Hercegovini / Aleksandar Deroko // Korijen. – 5–6–7 (1958), Str. 99–104
Ч₁-573

59. Најстарије средњовековно ватрено оружје у нашој земљи / А. Дероко // Гласник САНУ. – књ. 12, св. 2 (јули-децембар 1960), Стр. 208–213
ПЧ-I/5

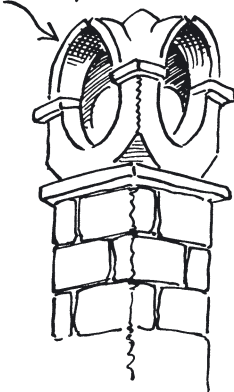
Дероко је 1960. год. имао саопштење на Конгресу за етнографију и антропологију у Паризу, учествовао је на 3. међународном конгресу за војну историју у Лондону и Единбургу 1963, и на 7. међународном конгресу за етнографске и антрополошке науке, у Москви, 1964. год.

60. Извештај о учествовању на 6. интернационалном конгресу за етнографске и антрополошке науке у Паризу ; одржаном од 30. јула до 6. августа 1960. / А. Дероко // Гласник САНУ. – књ. 12, св. 2 (јули-децембар 1960), Стр. 255
ПЧ-I/5

61. Најстарије ватрено оружје у средњовековној Србији / Александар Дероко // Глас САНУ. – 246, Одељење друштвених наука, књ. 9 (1961), Стр. 15–40
ПЧ-I/3

62. Из средњовековне материјалне културе / А. Дероко // Гласник САНУ. – књ. 13, св. 2, (јули-децембар 1961), Стр. 104–107
ПЧ-I/5

Керамида

КОСМЕТ

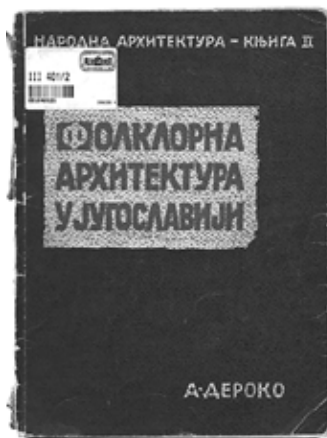
Димњак од ћерамиде на Космету.

63. Извештај о учешћу на 3. међународном конгресу за војну историју, у Лондону и Единбургу од 20. до 30. априла 1963. год. / Александар Дероко // Гласник САНУ. – књ. 15, св. 1 (јануар-јуни 1963), Стр. 71–72
ПЧ-1/5

64. Из материјалне културе прошлости : етнографске белешке / Александар Дероко ; уредник Виктор Новак. – Београд : Научно дело, 1963. – 54 стр., [13] стр. табли : илустр. – (Споменик САНУ ; 112 ; Одељење друштвених наука ; Нова серија ; 14)
III-280

65. Фолклорна архитектура у Југославији / А. Дероко. – Београд : Научна књига, 1964. – 91 стр., [8] стр. табли : илустр.
III-401a

66. Извештај о учешћу на 7. међународном конгресу за етнографске и антрополошке науке, у Москви, у августу 1964. год. / Александар Дероко // Гласник САНУ. – књ. 16, св. 2 (јули-децембар 1964), Стр. 210–211
ПЧ-1/5

Свој дугогодишњи рад на проналажењу и откривању народне архитектуре, њене оригиналности, специфичности израза и стила, „посматраој“ како сам каже у уводу „као уметност, а не само као вештину грађења“ објавио је у књизи *Народно неимарство*, изашлој у два тома (*Село и Варош*) 1968. године.

67. Народно неимарство I, II / Александар Дероко ; уредник Виктор Новак. – 2 књ. – Београд : САНУ, 1968. – 276 стр. : илустр. – (Споменик 118 ; Одељење друштвених наука ; Нова серија ; 20)
III-1321

Истраживање и заштитна грађевинско наслеђе

Заслуге Александра Дерока у заштити градитељског наслеђа нису значајне само у непосредном раду на споменицима него пре свега у подстицању њихових истраживања и у усмеравању ка њиховој ревитализацији. Рефератима на саветовањима конзерватора Југославије, залагао се за заштиту наших занемарених средњовековних градова и споменика народне архитектуре, истичући да за ову област рада, архитекти морају стицати допунска знања из археологије или етнологије и историје и да морају бити научно усмерени.

Труд на очувању градитељске баштине започео је двадесетих година када је обилазећи наше средњовековне споменике бележио податке о неким старим здањима или траговима тих здања и њиховом тешком стању. Те белешке за извесне споменике садрже прве потпуније архитектонске анализе и прве техничке цртеже. Такав је случај са скупином сакралних грађевина око Скадарског језера, у долини Лима.

Уз арх. Перу Поповића, још као млад асистент Архитектонског факултета, стицао је прва искуства на рестаурацији Ђурђевих ступова, Милешеве, Студенице, Жиче, Сопотана.

Заједно са проф. Светозаром Радојчићем предузео је прва теренска испитивања Царичиног града и споменика Јабланице и Пусте Реке о чему је доцније детаљно извештавао. Најобимнији теренски рад обавио је ипак на Смедеревској тврђави, нарочито на Малом граду, предлажући са арх. Иваном Здравковићем, мере њихове техничке заштите, која обухвата начин конструктивне санације најугроженијих нагнутих тврђавских бедема.

Иако је учествовао у археолошким кампањама, Александар Дероко је био истраживач, али не и археолог. Њега је привлачило градитељско дело као стваралачки чин. Пристајао је да види крупне и битне фазе у целини једног споменика, али га археолошке прецизности у његовом вишевековном животу нису занимале.

ДЕРОКО, Александар

68. Поводом једнога S. O. S. апела још од пре двадесет година / А. Дероко // Мисао. – књ. 12, св. 3 (1. јуни 1923), Стр. 838–842
Ч-287

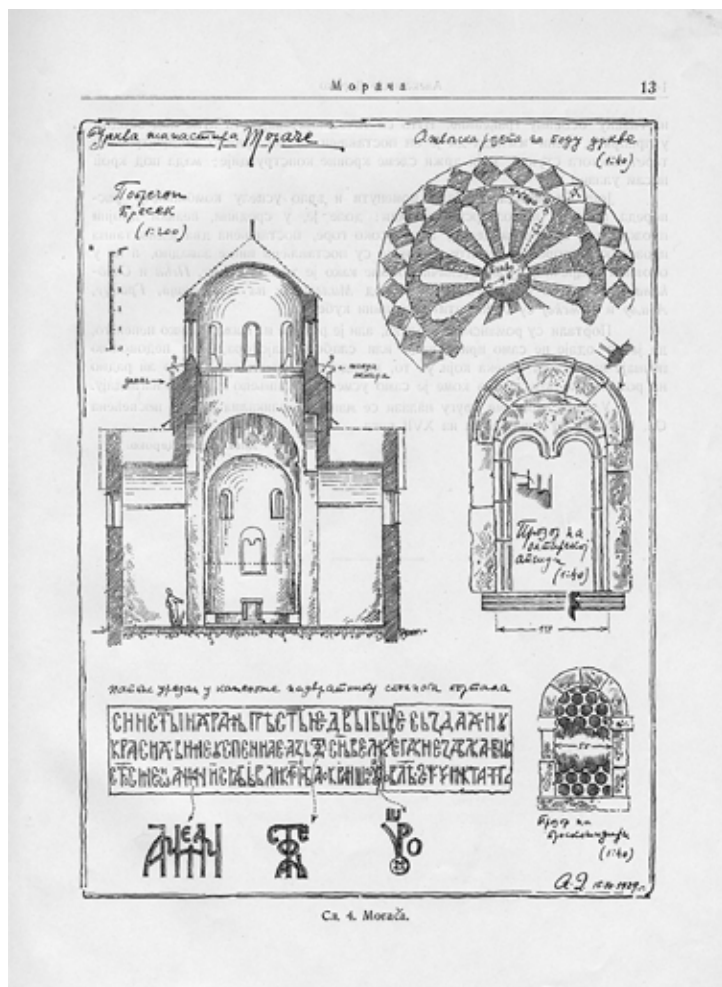
69. О заштити старина / Александар Дероко // Српски књижевни гласник. – књ.33, н.с. (мај-август, 1931), Стр. 211–213
Ч-293

70. Београдска тврђава као парк / Александар Дероко // Српски књижевни гласник. – књ.33, н.с. (мај-август, 1931), Стр. 307–309
Ч-293

71. Југословенски пентеон – или вашариште / Александар Дероко // Српски књижевни гласник. – књ.33, н.с. (мај-август, 1931), Стр. 386–388
Ч-293

72. Бањска / Александар Дероко // Старинар. – 3. серија, књ. 6. (1931), Стр. 107–109
Ч-216

73. Каталог наших архитектонских старина / Александар Дероко // Српски књижевни гласник. – књ. 35, н.с. (јануар-април 1932), Стр. 388–391
 Ч-293

Дероков цртеж цркве Манастира Мораче.

Своје прве археолошко-рестаураторске текстове објављивао је највише у часопису *Старинар* док су у часописима *Мисао* и *Српски књижевни гласник* излазили текстови углавном популарног карактера везани за апеле за заштиту старе архитектуре.

Из тих раних радова, запажањима и тачном оценом конструктивних и стилских обележја, издваја се Дероково разматрање цркве манастира Мораче.

74. Морача / Александар Дероко // Старинар. – 3. серија, књ. 7. (1932), Стр. 9–14
Ч-216

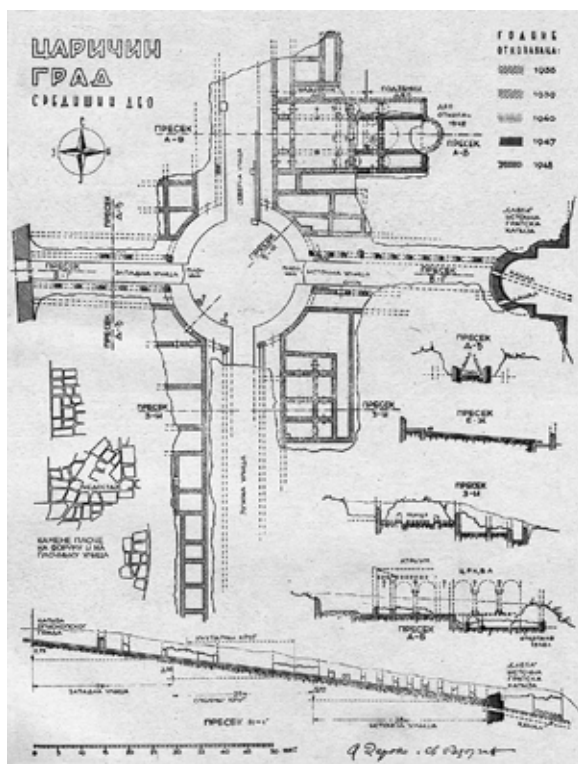
75. Црква Св. Николе код Баљевца / Александар Дероко // Старинар. – 3. серија, књ. 7. (1932), Стр. 36–39
Ч-216

76. Матејча / Александар Дероко // Старинар. – 3. серија, књ. 8, 9 (1933–1934), Стр. 84–89
Ч-216

По упутствима професора Николе Вулића и Станоја Станојевића, А. Дероко је већ као доцент Београдског универзитета израдио *Карту старина у Војводини* 1932. која је објављена 1934. год. у Новом Саду.

77. Карта старина у Војводини / Александар Дероко. – Нови Сад : Историско друштво, 1934. – 1 карта
БИ-356

78. Костурница код манастира Жиче / Александар Дероко // Старинар. – 3. серија, књ. 14 (1939), Стр. 105–108
Ч-216

Царичин град, средишњи део.
Цртеж кружне раскрснице са
околином Александра Дерока.

Археолошка откопавања Царичиног града са Светозаром Радојичићем 1947.г. омогућила су нове реконструкције овог археолошког налазишта.

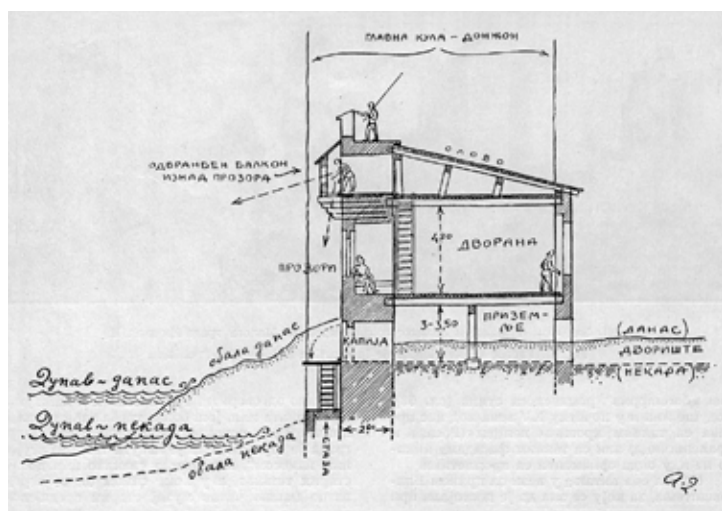
79. О конзервацији наших средњовековних градова / А. Дероко // Зборник заштите споменика културе. – књ. 1 (1950), Стр. 30–34
Ч-1001

80. Откопавање Царичина града 1947. године / А. Дероко, Св. Радојчић // Старинар. – Нова серија, књ. 1 (1950), Стр.119–140
Ч-216

81. Кулич и Рам каструми на римском Дунавском лимесу / А. Дероко // Старинар. – Нова серија, књ. 1 (1950), Стр. 169–173
Ч-216

82. Византиске старине у Јабланици и Пустој Реци / А. Дероко, Св. Радојчић // Старинар. – Нова серија, књ. 1 (1950), Стр. 175–181
Ч-216

83. Старе цркве код Лепенца, Мелентије и Сталаћа / А. Дероко, И. Здравковић // Старинар. – Нова серија, књ. 1 (1950), Стр. 223–228
Ч-216

Замишљени пресек дворане у Малој граду са капијом и детаљима одбране.

Током истраживања Смедеревског града 1951. године спречено је пропадање објекта, захваљујући екипи конзерватора коју је водио Слободан Ненадовић. Дероко му у уводу текста објављеног у *Старинару* изражава посебну захвалност на помоћи при прикупљању података за овај његов рад.

Истраживање Смедеревског града наставило се 1956. па затим 1970. год. У том периоду Дероко је учествовао у истраживањима и других старих локалитета као што су град Голубац и „Маркови кули“ у Прилепу.

84. Смедеревски град / Александар Дероко // Старинар. – Нова серија, књ. 2 (1951), Стр. 59–98
Ч-216

85. Град Голубац / Александар Дероко // Старинар. – Нова серија, књ. 2 (1951), Стр. 139–149
Ч-216
86. Средњовековни утврђени каравансерај у Раму / Александар Дероко // Старинар. – Нова серија, књ. 2 (1951), Стр. 150–152
Ч-216
87. Les fouilles archéologiques de Caričin grad en 1947 / A. Deroko, S. Radojčić // Bulletin de l'Académie Serbe des sciences. – t. 6, nouvelle série, no 1. (1952), Str. 30–36
ПЧ-II/16
88. Београдска икона Богородице у Цариграду / А. Дероко // Старинар. – Нова серија, књ. 3,4 (1952, 1953), Стр. 217–221
Ч-216
89. Средњовековни градови /А.Дероко // Археолошки споменици и налазишта у Србији. – Грађа, књ.9, Археолошки институт, књ. 2 (1953), Стр. 35–37
ПЧ-I/6
90. Заштита сеоских и градских насеља од изванредне вредности – као споменика културе / Александар Дероко // Гласник Етнографског института САН. – књ. 2–3 (1953–1954), Стр. 947–951
ПЧ-II/26
91. Поводом примене закона о заштити споменика културе од 1946 године (3. саветовање урбаниста ФНРЈ у Охриду 1954) / Александар Дероко // Гласник Етнографског института САН. – књ. 2–3 (1953–1954), Стр. 953–955
ПЧ-II/26
92. Заштита споменика народне архитектуре / А.Дероко // Зборник заштите споменика културе. – књ. 4–5 (1953–1954), Стр. 91–92
Ч-1001
93. Заштита остатака дворца деспота Ђурђа у Смедеревском граду / А. Дероко, И. Здравковић // Зборник заштите споменика културе. – књ. 9 (1958), Стр. 49–78
Ч-1001
94. Маркови кули – град Прилеп / А. Дероко // Старинар. – Нова серија, књ. 5,6 (1954, 1955), Стр. 83–104
Ч-216
95. Средњовековни градови /А.Дероко // Археолошки споменици и налазишта у Србији. – Грађа, књ.10, Археолошки институт, књ. 3 (1956), Стр. 79–81
ПЧ-I/6
96. Смедеревски град – археолошка испитивања 1956 године / Александар Дероко, Слободан Ненадовић // Гласник САН. – књ. 8, св. 2 (1957), Стр.201–202
ПЧ-I/5
97. Извештај са студијског пута у Серез, Жежево и у манастире Свете Горе / Александар Дероко // Гласник САНУ. – књ. 8, св. 2 (1957), Стр. 228–229
ПЧ-I/5

Замишљен некадашњи изглед највишег дела старог града Прилепа. Цртеж А. Дерока.

98. Конзерваторско-испитивачки радови у Маломе граду Смедеревске тврђаве 1958 године / И. Здравковић, А. Дероко // Зборник заштите споменика културе. – књ. 10 (1959), Стр. 137–148
 Ч-1001

Као члан одбора Одељења друштвених наука Српске академије наука, заједно са Миланом Бартошем и Растиславом Марићем, Александар Дероко је објавио студију *Римски споменици у Ђердапу*, 1959. године. У њој је између осталог покренуто питање хитне заштите римских остатака због у то време планираних радова на извођењу бране и електроцентрале. Позивајући се на могућ негативан публицитет у светској културној јавности, они су опоменули југословенску државу јер је, како су навели, „по нашем закону, свако ко предузима радове којима би могао бити угрожен такав један споменик, дужан да, о своме трошку, такав споменик и заштити и осигура.“

99. Римски споменици у Ђердапу и питање њихове заштите / Милан Бартош, Александар Дероко, Растислав Марић. – Београд : Научно дело, 1959. – 15 стр., [8] табли ; илустр. – (Српска академија наука, Посебна издања ; књ. 324 ; Одељења друштвених наука ; 31)
 ПЧ-11/8

Дероко је учествовао на многим конгресима на којима је инсистирао на заштити споменика културе: 1957. год. је имао реферат на Конгресу за заштиту историјских споменика, у Паризу, 1965. год. је учествовао на Конгресу за заштиту историјских споменика и места, у Варшави, 1967. је учествовао на Конгресу и скупштини конзерватора Југославије, 1969. год. учествовао је у раду 8. Конгреса за старохришћанску археологију у Барселони.

100. Извештај о учешћу на Конгресу за заштиту историјских споменика и места, у Варшави од 20. до 27. јуна 1965. / Александар Дероко // Гласник САНУ. – књ. 17, св. 1 (јануар–јуни 1965), Стр. 115–116
 ПЧ-1/5

101. Извештај о учешћу на конгресу и скупштини конзерватора Југославије / Александар Дероко // Гласник САНУ. – књ. 19, св. 2 (јули–децембар 1967), Стр. 212–214
 ПЧ-1/5

102. Извештај о учешћу на 8. интернационалном конгресу хришћанске археологије, у Барселони, од 5. до 11. октобра 1969. / Александар Дероко // Гласник САНУ. – књ. 21, св. 2 (јули-децембар 1969), Стр. 254–255

ПЧ-I/5

103. Мало неких давних сећања / Александар Дероко // Сећања конзерватора. – Београд : Друштво конзерватора Србије ; Републички завод за заштиту споменика културе, 1982. – Стр. 7–14

(Позамјњено од Библиотеке Републичког завода за заштиту споменика културе)

Пројектантски рад

Александар Дероко, иако је на својим првим сусретима са архитектуром показао снажан истраживачки, историчарски и сакупљачки нерв, никако се не сме занемарити и као активан пројектант и градитељ. Његове грађевине, цркве, костурнице, куле, градске куће и виле, видно су обељене духом наше старе средњовековне и народне архитектуре. Тако се он својим делом прикључује оној плејади српских архитеката који су, следећи своје учитеље и узоре: Момира Коруновића, Бранка Таназевића, Перу Поповића, кренули у потрагу за *српским стил*ом и те своје подстицаје проналазили у нашем средњовековном неимарству.

Није био поборник модерне, конфекцијске, интернационалне архитектуре, која је у време његове младости преплавила свет. Напротив, био је њен велики опонент.

Као архитект, добио је више награда на јавним конкурсима и два пута (1938 и 1939) награде за најуспелије стилске зграде у Београду, подигнуте у духу византијске архитектуре са мотивима фолклорне уметности.

Након конкурса за идејно решење храма Светог Саве у Београду, 1927. године, Богдан Несторовић и Александар Дероко су добили задатак да сачине дефинитивни пројекат будућег објекта. Овакав избор био је део тежње да пројекат „добије огромно знање проф. Несторовића и знаменити ликовни таленат проф. Дерока“. Дерокови пројекти орнаментике његов су највећи допринос овоме раду. Градња је започета 1936. г. када су урађени темељи. Подизање храма је настављено кроз фазе све до рата 1941. године. Предосећајући опасност од рата (1941) Дероко је у последњем тренутку, из барак са градилишта, покупио све основне одобрене планове и ставио их у лимени цилиндер који је закопао у подрум своје куће. По завршетку рата ископао их је и предао Српској православној цркви.

Од реализованих пројеката, треба истаћи Костурницу сарајевским атентаторима, најпре због тога, што она чини копчу између историчара и пројектанта Александра Дерока, који је, када је о споменичкој архитектури реч сматрао да она, сем тежње за уметничким изразом, треба и да се одупире диктату укуса актуелног тренутка.

Као пројектант, градитељ, он се надахњивао на само српско византијском формулом, већ, можда још и више, формулама народног гради­тељства. Рекло би се да је ту епицентар његових основних открића; он није трагао само за формама народне архитектуре, већ и за њеним уну­трашњим, скривеним бићем.

Скромна кућица на Топчидерском брду, саграђена за Дероковог оца уп­раво сведочи о томе. Кућа је била сазидана од старе грађе са порушених објеката варошке архитектуре; била је саграђена од старих, кривих, почађалих греда, покривена ћерамидом са чуваркућом на себи, са др­веним олуцима и тремом на коме је ограда направљена од исслужених мердевина.

Након окончаног конкурса за избор пројекта за подизање храма св. Саве, уследила је полемика, углавном у листу *Време* која је Дерока подстакла да о свему изнесе лични став.

Говорио је да се гледиште присталица модерне архитектуре, по коме све треба градити рационално, од челика, бетона и стакла, у свим новим облицима, не сме ни дискутовати кад је реч о подизању чисто монументалног православног храма, посвећеног једном српском светитељу и подигнутог у средини прожетој тако богатом традицијом сакралног неимарства.

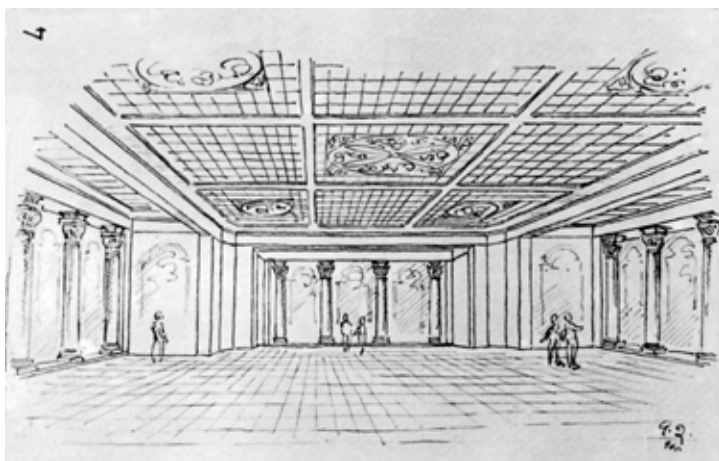
Конкурсни рад А. Дерока

ПЕШИЋ, Бранко

104. Спомен храм св. Саве на Врачару у Београду 1895–1988 / Бранко Пешић. – Београд : Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1988. – 136 стр.

III-4816

Дероков предлог за измену намене храма св. Саве у Београду.

Шездесетих година размишљало се о измени пројекта Храма са новом наменом ради изградње музеја Српске православне цркве или зграде Радио-телевизије. Дероко је сачинио идејна решења и за ове две варијанте, по којима су потпуно искоришћени предратни грађевински радови.

Поводом прославе 800 година од рођења Светог Саве, Патријарх српски, господин Герман, предао је проф. Александру Дероку специјалну похвалницу Српске православне цркве. Ово признање, за велике заслуге у изградњи храмова и реконструкцији средњовековних манастира, посебно Хиландара, као и за научну обраду и публикације из области црквене архитектуре, Александар Дероко је добио за свој осамдесети рођендан.

Спомен костурница сарајевским агентаторима.

Ова мала али монументално замишљена грађевина носи у себи не само патину старине, већ и виши ниво смисла, који повезује прошлост и садашњост са порукама незаборава за будућност. Изграђена је од надгробног камења са старог гробља на Кошеву, тако да су на фасадама остали и сви древни натписи и симболи.

Осим овог споменика, Александар Дероко је пројектовао и турбе – споменик Осману Ђикићу у Мостару и споменик Косовским јунацима на Газиместану (1953.). По његовом пројекту сазидани су и интернат Богословског факултета у Београду и конак у манастиру Жичи 1938–39. год.

ДЕРОКО, Александар

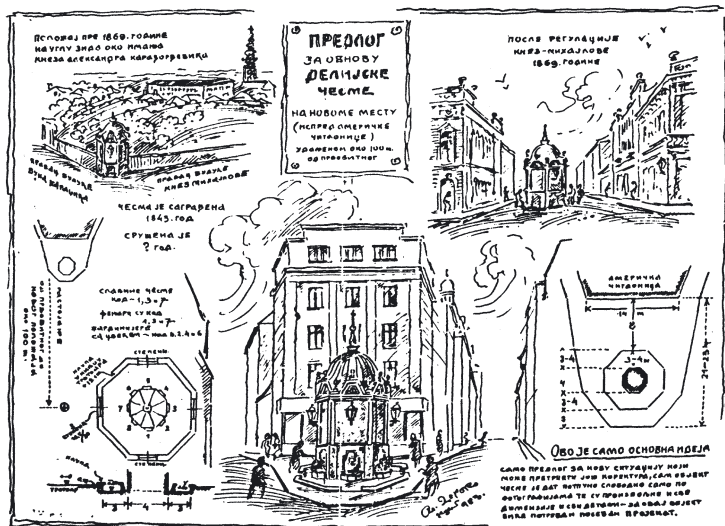
105. Естетика куће у пољу / Александар Дероко // Уметнички преглед.

– 5 (фeбруар, 1938), Стр. 142–143

Ч-437

Александар Дероко је пројектовао неколико вила и породичних кућа у Београду. Прва која је реализована је кућа пуковника Елезовића у Његошевој 20, а затим су ту куће О. Симића у Тузланској 5 и 25, кућа на углу Јованове и Доситејевој улици, кућа Р. Маринковића у Суворовској 16 и вила адвоката В. Стакића на Дедињу. Коначно, међу њима је и властита кућа на Топчидерском брду грађена без виска и пердаша, како би се готово дословно поновили поступци старих народних неимара. Стога се она може означити и као један градитељски, уметничко - еколошки експеримент у коме улога архитекте добија нови, проналазачки смисао.

На конкурс за идејно решење повратка Делијске чесме прву награду је добио Александар Дероко сачинивши предлог (на слици) новог изгледа који је подсећао на стари, познат са ретких фотографија. На жалост, до реализације овог решења није дошло из несхватљиве модерне урбанистичке политике. Искоришћена је Дерокова сјајна идеја да чесма буде постављена испред тадашње Америчке читаонице у Кнез Михаиловој улици, док је сам њен изглед потпуно промењен у једно масивно здање коме недостаје рафинман и душа старе Делијске чесме.

Са екипом млађих сарадника, Дероко је израдио пројекат друге адаптације Народног музеја 1963. године. Зграда је примарно коришћена као банкарска установа и имала је низ функционалних недостатака.

Прву привремену послератну адаптацију за музејске потребе, радио је проф. Доброслав Павловић. Када је постало извесно да нова зграда Музеја (на Ташмајдану) неће бити грађена, пришло се додатној реконструкцији постојећег здања.

Свој градитељски печат Дероко је оставио у архитектонској реконструкцији фасаде и централне куполе као и у пројектовању средишњег тракта зграде.

PETROVIĆ, Zoran B.

106. Adaptacija unutrašnje organizacije i enterijera zgrade Narodnog muzeja u Beogradu / [Zoran B. Petrović] // IAUS. – Zbornik radova 5/70 (1970), Str. 224–233
3-1352

ДЕРОКО, Александар

107. Наставак радова на зидању цркве Светога Саве / Александар Дероко // Годишњак Града Београда. – књ. 32 (1985), Стр. 193–198
V-652

СЛИКАРСКИ РАД

Необузdana, дивља, врлудава и змијолика линија и жесток колорит, сједињени раскошном маштом и снажном жељом да се зумира тренутак активног живота, често ин флагранти затеченог у анегдотском, то би се могло означити као лајтмотив Дероковог експресионистичког рукописа у сликарству. Из архитектоничности која се опажа на сликама, пажљиви посматрач ће докучити професију аутора а из удахнуте им еротичности, његову личну опредељеност за апологију животу и лепоти.

Тај полет експресионизма, реализован је у најразличитијим видовима; од предела и „парафраза“ фресака, до портрета, актова, карикатура, жанр сцена, али и опреме књига, корица, омота, илустрација чак и плаката. Свуда ту све букти од надахнућа, страсти да се саопшти доживљено, жеље да се естетском допусти да завлада.

Све што је било богато правим, дубоким садржајем, могло је да му подстакне машту (Логор на Бањици, *Тола Манојловић*, *Моме Димића*..), исто онако као што је он у својим пријатељима будио страсти за многе теме. Тако се догодило да вишегодишње људско и духовно пријатељство са Дивном Ђоковић и њена љубав према нашој народној поезији, распламсају његову инспирацију да уз седам народних песама исцрта њихова сужеа. Он их је исцртао а она навезла. Сав у њима присутан живот и припадајућа драматика су ту, пред нама, артикулисани у слику, опипљиви.

„Публиковао сам десетак књига и уџбеника и увек сам их илустровао (чак им и корице и омоте правио), а цртеж даје често тачније представе и детаље него фотографија, где се понешто губи у сенци и перспективи...“ ДЕРОКО

ДЕРОКО, Александар

108. Издања народнога музеја у Београду / Александар Дероко // Српски књижевни гласник. – књ. 32, н.с. (јануар-април 1931), Стр.67–70
Ч-293

Дероко је илустровао велики број књига других аутора, као и часописе (нпр. урадио је оквир за насловну страну часописа „Рашка“). Инсистирао је да издања Српске академије наука и уметности добију јединствен ликовни изглед, па је зато често био у штампаријама да би пратио ток штампе.

Насловна страна књиге Моме Димића *Живео животи Тола Манојловић* на репрезентативан начин потврђује принцип Дероковог рада да својим цртежима покаже лично виђење садржаја дела које илустрира.

ДИМИЋ, Мома

109. *Живео живот Тола Манојловић / Мома Димић*. – Београд : Ново дело, 1986. – 259 стр. ; цртежи и иницијали Александар Дероко. I-32517

ДИМИТРИЈЕВИЋ, Коста

110. *Старобеоградска хроника (времеплов Београда) / Коста Димитријевић*. – Београд : Стручна књига, 2001. – 390 стр. : вињете, ликовни прилози Александар Дероко и др. II-67855

КОРБУТОВСКИ, Никола

111. *Еквилибрист / Никола Корбутовски*. – Београд : Стандард, 1969. – 54 стр. ; цртежи у тексту Александар Дероко. I-9633

112. *Српски писци Хиландару (1198–1998) / приредио Никола Корбутовски*. – Београд : Графиком, 1998. – 64 стр. ; цртежи и вињете Александар Дероко. I-43939

МАРЈАНОВИЋ, Петар

113. *Позоришне теме / Петар Марјановић*. – Београд : Стандард, 1969. – 92 стр. ; цртежи у тексту Александар Дероко. I-9223

ВЕЛИМИРОВИЋ, Милутин

114. *Лутања / Милутин Велимировић*. – Београд : Рад, 1972. – 239 стр. ; корице и илустрације акад. Александар Дероко. I-13080

МАНДИЋ, Светислав

115. *Песме / Светислав Мандић* ; цртежи Ал. Дероко. – Београд : Пријатељи, 1966. – [34] стр. : илустр. II-4563

Вињете и иницијали спадају у посебан квалитет књига на које је Дероко имао било какав утицај. Они нису само мотиви преликани са фресака и фасада старих грађевина, већ и оригиналне композиције инспирисане средњовековном орнаментиком или сасвим нове творевине.

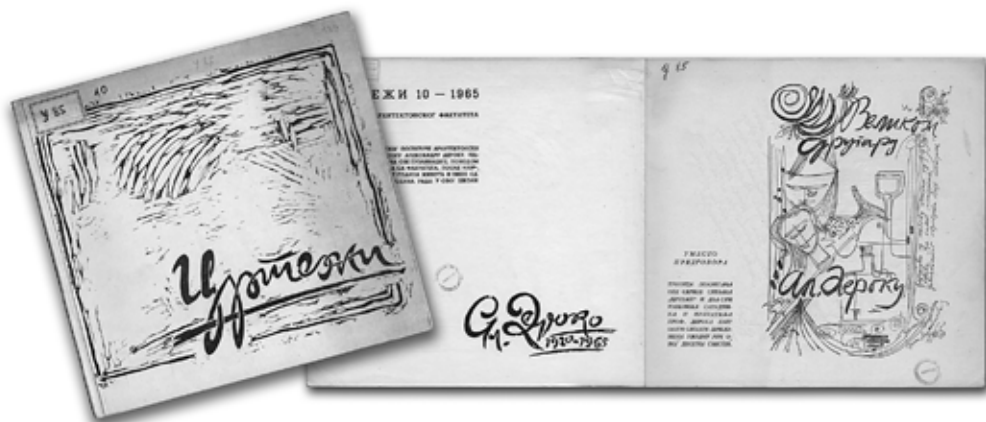
Дерокова реконструкција живота у Смедереву око 1480. год. из књиге *Средњовековни градови на Дунаву*.

О одликама Дероковог цртежа академик Војислав Кораћ каже „Дерокови цртежи, најчешће делују као лако и шармантно урађене скице. У суштини био је то само израз одређеног схватања цртежа, Дероков стил, који је он постизао уз велики рад..... Када се његови цртежи пажљиво загледају, схвати се да се испод привидно немарног налази озбиљан однос према нацртаном а лака рука у обради цртежа крије потребу за снажно обојеном експресивношћу, попут његових слика.“

СТАНОЈЕВИЋ, Станоје
116. Свети Сава / Станоје Станојевић ; цртеже радио А. Дероко. –
Ниш : Градина, 1991. – 123 стр., 1 карта : илустр.
Фототипско издање.
П-53849

Као затвореник логора на Бањици Дероко је изradio циклус цртежа из логорског живота: *Таоци новембра 1941. године, У логору на Бањици, У соби број три, Ручак у ходнику, Ручак на пашосу (на слици), Прва ноћ, Шетња у дворишту, Капути стрељаних, Новембра 1941. године, Слава шеријце затвореника.* После ослобођења Дероко је излагао и објавио мапу цртежа и акварела под називом *Из циклуса окупације и ослобођења Београда 1941– 1944.*

У периоду од 1956. до 1965. год. неки наставници Архитектонског факултета су организовали изложбе својих а касније и студентских цртежа. Из тог периода потиче и десет свезака, ликовних мапа под називом „Цртежи“ које су пратиле ове манифестације. Поред Дерока, покретачи ових занимљивих публикација били су: Зоран Петровић, Бранко Миленковић и Ђорђе Петровић.

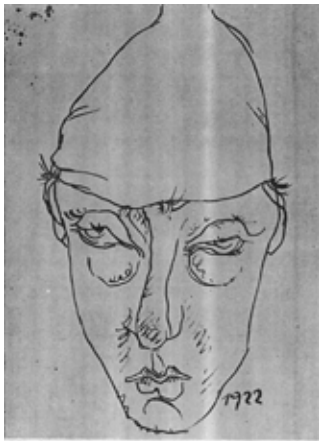
Отварајући изложбу њихових радова на Архитектонском факултету 1960. год. Лазар Трифунувић је, између осталог, рекао: „На први поглед цела ова изложба, па и њен наслов „апстрактно сликарство“, делује као отпор, као инат, а инат је једна од врлина српског народа“.

Поводом одласка А. Дерока са Архитектонског факултета, после навршених седамдесет година живота и више од тридесет и осам година рада у овој школи, свеска број 10 *Цртежи* посвећена је њему. Овде су објављени скоро сви цртежи које је до тада Дероко урадио.

17. Цртежи / група аутора. – св. 10. – Београд : [Архитектонски факултет], 1956–1965

- Св. 1: 1956. - [48] стр. : илустр.
 - Св. 2: 1957. - [48] стр. : илустр.
 - Св. 3: 1958. - [48] стр. : илустр.
 - Св. 4: 1959. - [56] стр. : илустр.
 - Св. 5: 1960. - [56] стр. : илустр.
 - Св. 6: 1961. - [33] листа : илустр.
 - Св. 7: 1962. - [44] стр. : илустр.
 - Св. 8: 1963. - [48] стр. : илустр.
 - Св. 9: 1964. - [48] стр. : илустр.
 - Св. 10: 1965. - [72] стр. : илустр.
- У-85

Александар, слика 26

Александар
ДЕРОКО
ЦРТЕЖИ

U OKVIRU „SEDMAM DANA BEOGRADSKIH BIBLIOTEKA“

Tribina
TOPČIDERSKI SUSRETI
KAZIVANJA O BEOGRADU
KAZIVANJE DRUGO

Aleksandar Deroko:
**„A ONDAK JE LETIJO JEROPLAN
NAD BEOGRADOM“**

KAZUJU — MOMA DEMIĆ, književnik
DIVNA ĐOKOVIĆ, dramski umetnik
DOMAĆIN — OLGA SRECKOVIĆ-FRANIĆ, bibliotekar

IZLOŽBA SLIKA
ALEKSANDRA DEROKA

u
SREDA, 21. XII 1983. U 18 ČASOVA
KONAK KNIGINJE LJUBICE
SIME MARKOVIĆA 8

ČAST NAM JE POZVATI VAS

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР БЕОГРАД
И
ГАЛЕРИЈА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

моле Вас да присуствујете отварању
изложбе слика и цртежа
АЛЕКСАНДРА ДЕРОКА

Понедељак, 18. фебруара 1980. године у 19 часова

ЛИКОВНА ГАЛЕРИЈА — КНЕЗ МИХАИЛОВА 6

У сарадњи галерија САНУ и Културног центра Београда, а на иницијативу Павла Савића, 1980. год. у Галерији Културног центра Београда изложене су Дерокове слике и цртежи. Предговор каталогу написао је Пеђа Милосављевић.

У две године, 1983. и 1984. Дероко је имао неколико изложби: у Конаку кнегиње Љубице (1983), изложбу под називом *Старе сеоске и варошке куће* у Манаковој кући у Београду, изложбу цртежа и темпера, које је аутор поклонио Друштву за борбу против рака у Народном музеју (1983) и цртежа, поклоњених Народном музеју (1984).

Хол манастирског конака који је Дероко осликао и триптих *Смрти св. Симеона, Св. Ђорђе убија аждају и Стаљивање моштију св. Саве* на зиду манастира Хиландара, радови су који трајно сведоче о његовом сликарском дару. Такође, на степеншту Народног музеја у Београду и данас стоји витраж који је израђен по његовој замисли.

КЊИЖЕВНИ РАД

Од суморног таворења бранио се испуњавајући налоге своје духовне жеђи. Међу сијасет разбоја на којима је успешно ткао, Александар Дероко је и у књижевности начинио драгоцен преплет састављен од сећања на своје духовне и физичке скитње и тумарања. Као право дугоживеће предање, оставио нам је занимљива сведочанства о животу у миру и ратовима са обиљем не само личних импресија него и значајних података за културну историју Београда на почетку 20. века.

Из његових записа види се и много личног: да је рањаван и кад је војевао и кад је пројектовао и кад је живео, као уосталом и свако људско биће али, он је такве ситуације разумевао као инциденте, без самосажаљења. Правило је увек била лепота коју је живео пуним плућима – до краја.

ДЕРОКО, Александар

118. Света гора / А. Дероко. – Београд : Туристичка штампа, [б.г.] . – 35 стр. , [80] стр. с таблама : илустр. I-4796

Пре него што је објавио књигу о Светој гори 1967. год. Дероко је три пута посетио Хиландар 1954, 1956. и 1965. За то време је обишао два пута чамцем цело полуострво, посетио већину манастира у којима је и ноћивао, направио велики број цртежа и фотографија. Књига је, како сам Дероко каже „туристички обилазак са задржавањем на најинтересантнијим моментима“, али и више од тога. То је каткад предавање искусног професора историје средњовековне архитектуре, а затим непосредан, људски топао опис места: „Суснежица у лице. Лево стење и шибље; десно доле бесни море. Стаза уска. Мазга бира где ће стати, а све иде самом десном ивицом. Доле неке беле кости: ту се, каже, омакло муле кад је носило ствари неког адвоката који је неким послом долазио у манастир...

Под седиштем на тврдим летвицама самара, кроз тканину бисага од кострети, флоћ, флоћ, воде која низ ногавице цури даље у ципеле.“

Клепала у манастиру Хиландару

Сходно популарном карактеру књиге, уочљив је Дероков труд да она има посебан, нарочито леп изглед: почев од корица на којима се налазе његове слике са мотивима са Хиландара, преко карте Хиландара на унутрашњој страни корица, оригиналног решења насловне стране, унутрашњих (од архитектонских до уметничких) илустрација до избора фографија као нарочите вредности. Више квадратни формат, тврди повез и обим књиге одају савршен склад, да свако ко је као обичан предмет узме у руке не пожели да је одмах остави.

Већ наредна издања ове књиге нису имала тако срећна решења.

119. Београд на сусрету два века / Александар Дероко // Београд у сећањима 1900–1918 / уредник Милан Ђоковић. – Београд : Српска књижевна задруга, 1977. – Стр. 9–42 ; илустр. II-25205

120. Нека фамилијарна сећања и понешто још из старих писама / Александар Дероко // Бал у Елемиру / Стеван Сремац ; фамилијарна сећања забележио и цртеже уз њих урадио Александар Дероко. – Београд : Српска књижевна задруга, 1979. – Стр. 47–64 ; илустр. III-3305

121. Сећања / Aleksandar Deroko // Urbanizam Beograda. – god. 14, br. 66,67 (1982), Str. 82–85
Ч₁-859

После неколико Дерокових текстова интимног карактера о доживљајима старог Београда објављених у периодици, уз наговор писца Моме Димића, појавила се његова збирка мемоарске прозе *А ондак је леиџио јероилан над Београдом*. Назив књиге је, у ствари, Дероков текст са цртежа који је штампан на корицама. Поред изузетних илустрација, Дероко, без сопствених претензија, овог пута потврђује књижевни таленат и открива себи својствен духовити језички израз.

122. А ондак је летијо јероплан над Београдом / Александар Дероко.
– Београд : Народна књига, 1983. – 331 стр. : илустр.

I-27116

123. Мангућлуци око Калимеџдана / Александар Дероко. – 1. изд. –
Београд : М. Димић, М. Дравичанин, 1987. – 320 стр. : илустр.
(Позајмљено од Моме Димића)

124. Успомене Београђанина / Александар Дероко ; избор Мома Ди-
мић, Драган Лакићевић. – Београд : Српска књижевна задруга, 2000.
– 119 стр. : илустр. – (Мала библиотека Српске књижевне задруге)

I-45807

Мангућлуци око Калимеџдана из 1987. године је друга збирка мемоарске прозе Александра Дерока која новим причама само употпуњује слику оног истог Београда из *Јероплана*. Књига је пуна нових Дерокових цртежа, али је интересантно да се слика која је објављена на корицама под називом *Ринџишил* из 1960. год. са посветом Иванки и потписом С. (Саша), не налази ни у једној од приватних нити јавних збирки Дерокових сликарских радова, које смо имали прилике да видимо. Занимљиво је и то што се мотив са ове слике није понављао у његовим касним ликовним радовима те делује сасвим ново и посебно.

Што си бре чича толико болесан,
туш, оловка, 409 × 262 мм
из приватне збирке Моме Димића

ДРУГИ О ЊЕМУ

„О пријатељству уопште тешко да би се у најкраћем могло нешто рећи а да то не буду баналне фразе. Тако на пример и о љубави или о мржњи. Пријатељство је однос између два бића при коме се она слажу и разумеју у много којечему, осећају потребу блискости и поверења уз одсуство сваке себичности. Ово звучи банално условљено је пак урођеним особинама људи па кад се обостране осећајности подударују склапа се и пријатељство...“

Тако је Дероко одговарао на питања о пријатељству.

Из онога што су о њему писали и говорили они који су га познавали, види се да је било пуно људи чија се осећајност подударала са његовом. Било их је пуно који су са њим имали блиске односе обостраног разумевања, лишене било какве себичности.

Може се слободно рећи да је ширио вирус озарености лепотом и рекло би се да је то био тај „магнет“ који је њему доводио људе најразличитијих образовања, интересовања, социјалних порекла и статуса. Стрпљив, приступачан, спреман да саслуша сабеседника, без икаквог зазирања се често саглашавао и са мишљењем млађих колега и пријатеља. Чак и када би уочио нешто са чим се не слаже, саопштавао је и то јасно али без чергсти или опоре надмености ауторитета, питомо и добронамерно.

Његово прецизно, проницљиво око, способно да уочи детаљ, било је у стању да у том детаљу најлепше извуче, објасни, прикаже у свој садржаној раскоши и оно што је релевантно, подигне на ниво универзалног и објави. Тако је чинио са споменицима средњег века, тако са народним неимарством или покућством, тако је предавао, сликао, писао успомене, тако се и дружио, живео живот. Све са тежњом да као константу истакне лепоту и у њој не ужива сам, него је примакне свакоме ко жели да је види.

Поводом 90-ог рођендана Александра Дерока, његови блиски пријатељи и сарадници окупљени у издавачкој кући *Туристичка штампа* објавили су 1984. године књигу *Дероко и други о њему*. Приређивач је био Радован Поповић, рецензенти Светислав Мандић и Петар Марјановић, а уводни текст написао је Павле Савић. Монографија је богато илустрована Дероковим цртежима, уметничким сликама и фотографијама. У њој се поред неколико Дерокових написа и цитата, налазе и текстови Радована Поповића, Михаила Митровића, Бранислава Миленковића, Слободана Ненадовића, Зорана Б. Петровића, Богдана Богдановића, Адама Пуслојића, Павла Васића, Андреја Митровића и Милана Ђоковића.

ПОПОВИЋ, Радован

125. Дероко и други о њему / приредио Радован Поповић. – Београд : Туристичка штампа, 1984. – 69, XLIV стр.
III-4187

БОГДАНОВИЋ, Богдан

126. Александар Дероко / Богдан Богдановић // Уметници академици 1968–1978. – Београд : САНУ, 1981. – Стр. 205–218.
II-34409

ДИМИЋ, Мома

127. Куће и други неимарски дани / Мома Димић // Градина. – год. 16, бр. 8–9/81, Стр. 174–185
Ч-947

128. *Pustolovi Duha // Hilendarski razgovor / Moma Dimić.* – Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1989. – Str. 45–75
II-48923

О Дероку су писали многи његови пријатељи и сарадници, углавном „витезови округлог стола“ који су се у дому Дерокових на Топличиним венцу 6 сакупљали сваке среде и суботе у подне да уз чашицу ракије остану по неколико сати у дружењу и разговору о разним збивањима. На слици су Дерокови у друштву са Надом Дороски.

ДОРОШКИ, Нада

129. Био једном један Александар Дероко / Нада Дороски // Отргнуто од заборава / Нада Дороски. – Београд : Нова, 1997. – Стр. 250–269
I-43589

ŽIVADINOVIĆ, Petar

130. Aleksandar Deroko // Моје уверење / Petar Živadinović. – Београд : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1984. – Стр. 41–55
I-28685

Књига *Александар Дероко* је објављени дипломски рад младог аутора Зорана М. Јовановића. Фактографски поткрепљено и веома надахнуто аутор прича о Дероковом животу издвајајући многобројне делатности његовог рада. Ово дело је поуздан извор драгоцених података.

ЈОВАНОВИЋ, Зоран М.

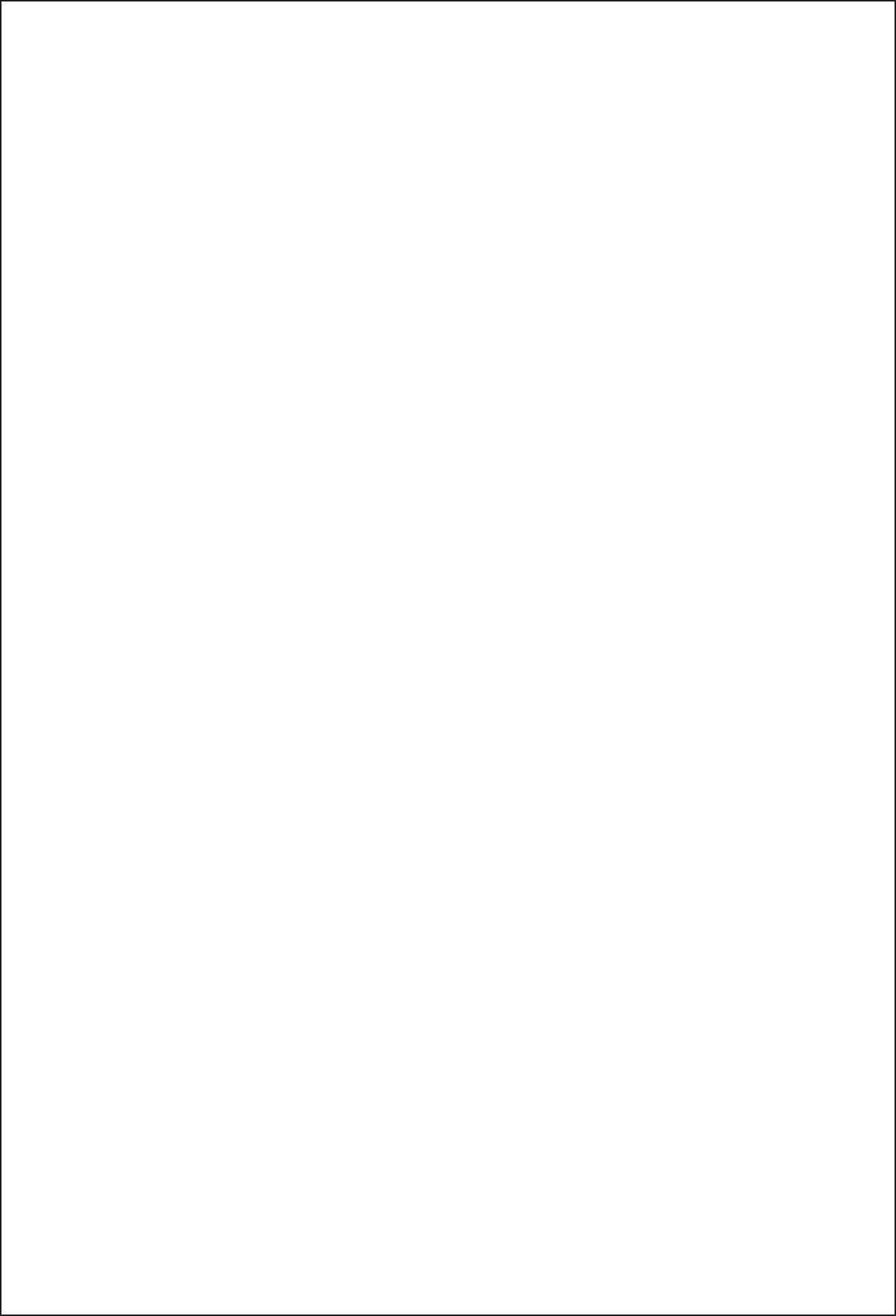
131. Александар Дероко / Зоран М. Јовановић. – Београд : Републички завод за заштиту споменика културе ; Друштво конзерватора Србије, 1991. – 120 стр. ; илустр.
II-53996

КУЈУНЦИЋ, Миодраг

132. Са моста успомена // Песник у кожи медведа / Миодраг Кујунцић. – Нови Сад : Матица српска, 1986. – Стр. 35–39
I-30976

PETROVIĆ, Zoran B.

133. Rodendanska čestitka akademiku Aleksandru Deroku / Zoran B. Petrović // Arhitektura urbanizam. – God. 13, br. 73 (1973), Str. 6–7
Ч₁-696

САДРЖАЈ

Александар Дероко (1894–1988)	5
Ал. Дероко	9
Уметност је најплеменитије узбуђење	13
Уводне напомене	17
Биографија	19
Порекло, детињство и школовање	19
Пилотирање и војевање	21
Каријера	23
Живот са Иванком	26
Дружење са Растком	28
Архитектура	31
Историја архитектуре	31
Античка и средњовековна архитектура	32
Монументална архитектура	32
Градови и утврђења	37
Народно неимарство и етнологија	39
Истраживање и заштита градитељског наслеђа	44
Пројектантски рад	50
Сликарски рад	55
Књижевни рад	61
Други о њему	65

Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић“

За издавача
др Стела Филипи Матутиновић

Уредник колекције
Марија Вранић-Игњачевић

Аутори изложбе и каталога
Марија Вранић-Игњачевић
Дубравка Милошевић

Технички сарадник
Гордана Грбовић

Дизајн
Мирјана Пиштало-Глигоријевић

Избор слика и цртежа из уметничке збирке Галерије САНУ
Проф. др Ранко Радовић

Фотографије
Владимир Поповић

Припрема
Дејан Димитријевић

Штампа
Штампарија „Радуних“, Љубе Ковачевића 7

Тираж
500 примерака

Реализацију Изложбе и штампање Каталога помогли су:
Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије
Архитектонски факултет Универзитета у Београду
Архитектонски факултет у Новом Саду
Завод за издавање уџбеника у Београду
Галерија, Архив и Библиотека Српске академије наука и уметности
Библиотека архитектонског факултета
Дивна Ђоковић, Аника Сковран, Мома Димић,
Александар Димитријевић, Петар Марјановић.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

72.071.1:929 Дероко А. (083.824)
012 Дероко А.

ВРАНИЋ-Игњачевић, Марија

Александар Дероко : 1894-1988 : каталог
изложбе / [аутори изложбе и каталога Марија
Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић ;
фотографије Владимир Поповић] . - Београд :
Универзитетска библиотека "Светозар
Марковић", 2004 (Београд : Радунић). - 72
стр. : илустр. ; 24 см. - (Легенде
Београдског универзитета)

Подаци о ауторима преузети из колофона. -
Тираж 500. - Стр. 5-7: Александар Дероко
(1894-1988) / Бранислав Миленковић. - Стр.
9-11: Ал. Дероко / Махајло Митровић. - Стр.
13-15: Уметност је најплеменитије узбуђење /
Мома Димић

ISBN 86-7301-017-9
ISBN 86-7301-012-8 (за издавачку целину)
1. Гл. ств. насл. 2. Милошевић, Дубравка

а) Дероко, Александар (1894-1988) -
Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 117524492

